

1982 ANAYASAL DÜZENİNDE ÖĞRETİM ELEMANLARININ KÜRSÜ HÜRRIYETİ*

*Freedom of the Rostrum of the Academic Personnel in 1982 Constitutional
Order*

Dr. Öğr. Üyesi Ümit GÜVEYİ**

Geliş Tarihi: 10.01.2021

Kabul Tarihi: 24.02.2021

ÖZET

Liberal düşünce, hürriyetlerin devletten önce de var olduğunu kabul eder. Aynı bakış açısıyla ele alındığında, insan devleti kurduğuna göre, bir hürriyetin varlığı için söz konusu hürriyetin devlet tarafından kabul edilmesi gerekmez. Hürriyet, insan eylemlerini konu edinir ve süjesine (öznesine) belirli bir yönde davranma ya da davranmama imkânı sunar. Bu bakımdan, insan eylemlerinin sayısı kadar çok sayıda hürriyetin mevcut bulunduğu söylenebilir. Varlığı için herhangi bir pozitif hukuk düzenlemesine de ihtiyaç duymayan hürriyet, pozitif hukukta yer bulduğunda ise hürriyetin süjesine daha güçlü bir hukukî koruma sunması mümkün hale gelir. Bu durum, çalışmada “kürsü hürriyeti” olarak adlandırılan hürriyet için de geçerlilik arz eder. Kürsü hürriyeti, üniversitelerde görevli öğretim elemanlarının ders anlatımları esnasında sahip oldukları ifade hürriyeti olarak tanımlanabilir. Üniversite öğretiminin, kültürel gelişim ve toplumsal ilerleme bağlamında üstlendiği misyonun önemi aşikârdır. Kürsü hürriyetinin değeri de yine bu misyondan ileri gelmektedir. Çalışmada “kürsü hürriyeti” ifadesiyle öğretime yeni bir terminoloji önerisi sunulmaktadır. Yeni bir hürriyet üretme çabasından ari olan bu teşebbüs, hâlihazırda var olan bir hürriyet alanının anayasal düzen bakımından taşıdığı değere ilişkin bir vurgu amacına yönelmektedir.

ABSTRACT

Liberal thought accepts that freedoms existed before the state. With the same standpoint, since the human being has established the state, a freedom does not need to be accepted by the state for exist. Freedom mentions human actions and allows its subject to behave or not to behave in a particular way. In this respect it can be said that there are many freedoms as much as the number of human actions. Freedom which does not need any positive law regulation for its existence provides stronger legal protection to its subject by finding place in positive law. This situation is also valid for the freedom which is called “freedom of the rostrum” in the paper. The freedom of the rostrum can be defined as the freedom of expression of the academic staff working at the universities during lecture. In the context of cultural development and social progress the importance of the mission undertaken by the university education is obvious. The value of the freedom of the rostrum also arises from this mission. In the paper by the expression of “freedom of the rostrum” a new terminology proposal is submitted to the doctrine. This attempt free from the effort to create a new freedom has the aim of an emphasis on the constitutional value of an already existing area of freedom.

* Bu çalışma; aynı başlıkla, 22 Kasım 2020 tarihinde, The 3rd International Congress on Critical Debates in Social Sciences-ICCDSS adlı Sempozyum’da sözlü olarak sunulan ve Sempozyum Kitabı’nda özeti yayınlanan bildirinin genişletilmiş, geliştirilmiş ve makale formuna dönüştürülmüş halidir.

** İzmir Demokrasi Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Anayasa Hukuku Anabilim Dalı, e-posta: umit.guveyi@idu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0002-8365-2471.

Kürsü hürriyeti, 1982 Anayasası m. 27 kapsamında “öğretme hakkı” olarak somutlaşmaktadır. Kürsü hürriyetinin 13’üncü madde kapsamında kanun ile sınırlanabilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte, kürsü hürriyetinin muhtelif anayasal sınırlara sahip olması da söz konusudur.

Anahtar Kelimeler: Kürsü hürriyeti, öğretim elemanları, bilim ve sanat hürriyeti, ifade hürriyeti, öğretme hakkı, 1982 Anayasası, anayasal sınırlar.

Freedom of the rostrum is concreated by 1982 Constitution Article 27 as “right to teach”. The freedom of the rostrum cannot be restricted by law within the scope of Article 13. However the freedom of the rostrum has various constitutional limits.

Keywords: Freedom of the rostrum, academic staff, freedom of science and art, freedom of expression, right to teach, 1982 Constitution, constitutional bounds.

GİRİŞ

Üniversiteler üstlendikleri eğitim ve öğretim faaliyeti kapsamında, toplumu oluşturan bireylerin nitelik bakımından gelişmeleri amacına hizmet ederler. Diğer taraftan bu amaç, üniversitelerin devletler bakımından kritik bir değere sahip olmaları anlamına da gelir. Öyle ki bir devlette üniversite eğitimi ne ölçüde gelişirse toplumu oluşturan bireyler ya da diğer bir ifadeyle devletin insan unsuru da o ölçüde gelişecek ve güçlenecektir. Günümüz dünya düzenine bakıldığında, gelişmiş devlet ile gelişmekte olan devlet ayrımında belirleyici temel faktörün ekonomik güç olduğunu söylemek mümkündür. Ekonomik güç; katma değeri yüksek, nitelikli üretimi işaret etmektedir. Bu ise devletlerin kendi alanında uzmanlaşmış, nitelikli kişilerden oluşan bir insan unsuruna sahip olmalarını gerekli kılmaktadır. Söz konusu gereklilikler silsilesi, mesleki uzmanlık kazandırmaya yönelik eğitim ve öğretim faaliyetini yüklenmiş olan üniversitelerin önemini gösteren ekonomik bir argümandır. Diğer taraftan üniversitelerce yürütülen eğitim ve öğretim faaliyetinin, devletin insan unsurunun birlik ve bütünlüğünü pekiştirici, bunun da ötesinde devletin anayasal düzeninin sürdürülebilirliğine yönelik destekleyici bir niteliğinin bulunması da bütün devletler açısından haklı bir beklenti olarak karşılanmalıdır. Tüm bu nedenlerle üniversitelerin, bütün devletler gibi Türkiye Cumhuriyeti Devleti açısından da kritik bir öneme sahip olduğu ortadadır. Bu durum, 1982 Anayasası m. 130 ve devamındaki maddelerin varlığı ile pozitif hukuk düzenine de yansımaktadır.

Anayasa düzeyinde ortaya konan söz konusu değer, üniversitelerin eğitim ve öğretim faaliyetini ifa eden gerçek kişilere ya da diğer bir ifadeyle öğretim elemanlarına da atfedilmektedir. Bu nedenle öğretim elemanları tarafından ifa edilen eğitim ve öğretim faaliyetinin gereği gibi verimli olarak gerçekleştirilebilmesi anayasa koyucunun açık bir gayesi olarak anlaşılmalıdır. Üniversitelerdeki eğitim ve öğretim faaliyetinin çağdaş bilimsel değerlere uygun ve etkin bir biçimde yerine getirilebilmesi kürsüde ders veren öğretim elemanlarına tanınan bilimsel özgürlük alanı ile yakın bir ilişki içindedir. Bu özgürlük alanının önemli bir kısmı ise ifade hürriyetinden oluşmaktadır.

Çalışma konusu en öz ifadeyle üniversitelerde görev yapan öğretim elemanlarının ders anlatımları esnasında sahip oldukları ifade hürriyetinin irdelenmesinden ibarettir. Bilindiği üzere, ifade hürriyeti kapsam itibarıyla son derece geniş bir alana sahiptir. Çalışmada bu geniş alan, süje ve konu bakımından sınırlanmak suretiyle incelenmektedir. Çalışmada başlıca üç temel soruya yanıt aranmaktadır: 1) Kürsü hürriyeti olarak adlandırılan spesifik hukuki korumanın anlamı ve önemi nedir? 2) 1982 Anayasası kapsamında kürsü hürriyeti hangi pozitif temele dayanmaktadır? 3) Bu hürriyet alanının anayasal sınırları nelerdir? Bu amaç ışığında; öncelikle kürsü hürriyetinin anlamı üzerinde durulmaktadır. Ardından, bu hürriyetin önemine

değinilmektedir. Sonrasında ise kürsü hürriyetinin hukuki niteliği ve kapsamı somutlaştırılmaktadır. Son başlık altında ise kürsü hürriyeti olarak ifade edilen hürriyet alanının sınırları irdelenmek suretiyle çalışma sonlandırılmaktadır.

I. KÜRSÜ HÜRRİYETİNİN ANLAMI

Çalışmada tercih edilen “kürsü hürriyeti” ifadesi; üniversitelerde, öğretim elemanlarının ders anlatımları esnasında sahip oldukları düşüncüyü açıklama ve yayma (ifade) hürriyeti alanını¹ işaret etmektedir. Düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyeti, kişinin düşüncesini dışa vurması yanında, kendi düşüncelerini başkalarına benimsetebilmek maksadıyla üçüncü kişileri etkileme hakkını da içerir². Düşüncenin dışavurumu, söz, yazı ya da öğretim yoluyla gerçekleştirilebilmektedir. Dışavurum konusunda izlenen yol farklılaşabilse de temel gaye, düşünce ve kanaatlerin iletişimi amacı olacak şekilde müşterektir. Bu durum düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetinin birden fazla hürriyet ile sıkı bir ilişki içinde bulunmasına ve hatta iç içe geçmesine neden olmaktadır³. Söz konusu iç içe geçmişlik durumu, “öğretme” faaliyeti bakımından da geçerlilik arz etmektedir. Bu bakımdan çalışma kapsamında “kürsü hürriyeti” ifadesi, düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetinin hususi bir türü şeklinde anlaşılmalıdır. Bahsi geçen hususi nitelik, düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetinin konu ve süje boyutlarında sınırlandırılması olarak da okunabilir.

Bilindiği üzere, “hürriyet” konusunda farklı tanımların ortaya atılabilmesi mümkündür. *Lincoln*'un “*dünya hiçbir zaman hürriyet kelimesinin iyi bir tarifine kavuşmamıştır*” sözü bu kelimenin tanımındaki güçlüğü ortaya koymaktadır. Hürriyet kelimesinin çok yönlü yapısı onun çok çeşitli tanımlamalara tabi tutulmasına yol açmıştır⁴. Bununla birlikte hürriyetçi yaklaşım açısından, hukuken yasaklanmamış olan her türlü insan davranışının bir hürriyet olarak kabul edilmesi söz konusudur⁵. Dolayısıyla bu bakış açısıyla hukuk düzeninde yasaklanmamış olması kaydıyla pozitif bir hukuk normuna konu edilmemiş olsa dahi bir hürriyetin kendiliğinden var olabilmesi mümkündür. Öyleyse

¹ Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) içtihatlarında, bilim ve sanat hürriyetini Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi m. 10 kapsamında düşüncüyü açıklama hürriyetinin bir uzantısı olarak ele almaktadır. Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem ve Oğuz Sancakdar, *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu* (Seçkin Yayıncılık 2002) 326. AİHM'nin bu yöndeki değerlendirmeleri için bkz. *Müller ve diğerleri/İsviçre* (1988) No 10737/84, para. 27; *Otto-Preminger Institut/Avusturya* (1994) No 13470/87, para. 49.

² Zafer Gören, ‘Düşüncüyü Açıklama Özgürlüğü’ (2013) 24 İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 31, 33.

³ İbrahim Özden Kaboğlu, *Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar)* (15. Baskı, Legal Yayıncılık 2020) 277-278.

⁴ Münici Kapanı, *Kamu Hürriyetleri* (7. Baskı, Yetkin Yayınları 1993) 3-6.

⁵ 1789 Fransız İnsan ve Vatandaş Hakları Bildirisi'nde kabul edilen formüle göre “*başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmek*” hürriyettir. ibid 5; Kemal Gözler, *İnsan Hakları Hukuku* (Ekin Yayınevi 2017) 66, 145-150.

bir hürriyetin anayasal haklar arasında yer alması anlamsız bir çaba olarak mı görülmelidir?

Kural olarak anayasa koyucunun abesle iştiğal etmediği⁶ kabul edildiğine göre, bu soruya olumsuz yanıt vermek gerekir. Bir hürriyetin anayasa koyucu tarafından anayasal bir hak olarak düzenlenmesi iki farklı amaca hizmet edebilir. İlk olarak, anayasada yer bulan hürriyet, anayasal bir hak olarak daha güçlü bir hukuki koruma elde edebilir. İkinci olasılık ise hürriyetin hukuki sınırlarının daraltılmasıdır ki bu durum ilk olasılığın aksine menfi bir durumdur. İki amaçtan hangisinin benimsendiği meselesi ise anayasanın ve özelinde ilgili anayasa normunun içeriğine göre netlik kazanmaktadır. Bir örnek üzerinden konuyu somutlaştırmak gerekirse, bir anayasa temel hak ve hürriyetlerin sınırlanması rejimi olarak genel sınırlama rejimini benimsemiş ise hürriyetin anayasal bir hak olarak düzenlenmesi özgürlük alanının daraltılmasına yol açabilecektir. Diğer taraftan özel sınırlama rejiminin benimsendiği bir hukuk düzeninde ise bir hürriyetin anayasal bir hak olarak düzenlenmek suretiyle özgürlük alanını genişletebilmesi ihtimal dâhilindedir⁷. Bu meyanda şunu önemle hatırlatmak gerekir ki *bir anayasal devlet*⁸ düzeninde, anayasal hakların hürriyetleri zayıflatma değil güçlendirme amacına hizmet etmesi beklenir. Dolayısıyla anayasal bir düzende olması gereken, hürriyetin hak olarak tanınması suretiyle daha güvenceli ve güçlü bir hukuki koruma elde etmesidir⁹.

Konuya dönecek olursak, buraya kadar yapılan açıklamalara göre, Anayasa’da düzenlenmemiş olsaydı dahi kürsü hürriyetini bir “isimsiz

⁶ Anayasa koyucunun ya da yasa koyucunun abesle iştiğal etmeyeceği kuralı Latince “*argumentum ad absurdum*” şeklinde ifade edilir. Bertil Emrah Oder, *Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri* (Beta Yayıncılık 2010) 18-19. Ayrıca yorum konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. ibid; Mehmet Tevfik Gülsoy, *Özgürlüklerin Korunmasında Anayasa Yargısının Yeri ve Meşruluğu* (Yetkin Yayınları 2003) 199-239; Kemal Gözler, ‘Yorum İlkeleri’ in Ozan Ergül (haz) *Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması* (TBB Yayınları, 2013) 15-119; Bertil Emrah Oder, ‘Anayasa Yargısında Temel Hak ve Özgürlüklerin Yorumu: Düzenleme Biçimleri, Kanıtlama ve Somutlaştırma Sorunları-2001 Anayasa Değişiklikleri Sonrasına İlişkin Gözlemler-’ in Ozan Ergül (haz) *Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması* (TBB Yayınları, 2013) 121-213.

⁷ Örnek olarak 1982 Anayasası m. 28/1 hükmü gösterilebilir. Bu hüküm, basın hürriyetine ilişkin sansür yasağı öngörmekte, böylece basın hürriyetinin özgürlük alanını genişletmektedir.

⁸ Bir anayasa sahip olan her devlet anayasalı bir devlettir. Ancak her anayasalı devlet anayasal bir devlet değildir. Anayasal devlet niteliyesi anayasanın etkinliğine ve varlık amacına vurguda bulunur. Anayasal devlet tanımını 1789 İnsan ve Yurttaş Hakları Beyannamesi m. 16 ışığında, insan haklarının sağlandığı ve kuvvetler ayrılığı ilkesinin benimsendiği bir anayasal düzen şeklinde yapabilmek mümkündür. Bkz.; Erdoğan Teziç, *Anayasa Hukuku* (22. Baskı, Beta Yayıncılık 2018) 4; Mehmet Turhan, *Anayasal Devlet* (Gündoğan Yayınları, 1997) 7, 76; Mustafa Erdoğan, *Anayasa Hukuku* (6. Baskı, Orion Kitabevi 2011) 35; Hasan Tunç, *Anayasa Hukuku Genel Esaslar* (Gazi Kitabevi 2018) 3; Ömer Anayurt, *Anayasa Hukuku Genel Kısım* (2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2019) 47.

⁹ Gözler (n 5) 166.

hürriyet”¹⁰ olarak kabul etmek gerekecekti. Ne var ki 1982 Anayasası düzeninde kürsü hürriyeti kendi haline bırakılmamış, anayasa seviyesinde hukuki koruma altına alınmış durumdadır. Kürsü hürriyetinin 1982 Anayasası kapsamında iki hukuk normuna dayandırılabilmesi mümkündür. Bunlar, ifade hürriyeti ya da Anayasa’daki ifadesiyle düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti (m. 26) ile bilim ve sanat hürriyetidir (m. 27).

Düşünce hürriyeti, kişilerin belirli bir konu hakkında özgün bir bakış açısı geliştirebilmesine hizmet eder. Bu anlamıyla kültürün oluşumu için asli bir unsur olarak kabul edilen düşünce hürriyeti, tüm hakların anası olarak nitelendirilmektedir. Düşünce hürriyeti, kişinin bilgiye erişebilmesi, kendi düşüncelerine uygun faaliyetlerde bulunabilmesi ve son aşamada düşüncelerini başkalarıyla paylaşabilmesi olmak üzere üç aşamayı kapsamaktadır¹¹. Düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin, aynı zamanda başkalarının öğrenme ve bilgilenme özgürlüklerinin kaynağı olduğu kabul edilmektedir¹². Düşünceyi açıklama hürriyeti; doğal, kişiye bağlı, vazgeçilmez ve devredilmez nitelikleri haiz bir hürriyet biçiminde, sosyolojik bir olgu olarak ortaya çıkmıştır. Bu nitelikleriyle düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin, herhangi bir düzenlemeye muhtaç olmaksızın, kendiliğinden, pratik etkinlik sahibi olduğu kabul edilmektedir¹³. Dolayısıyla düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti geniş kapsamı ile kürsü hürriyetini de içeren bir hürriyet alanı çizmektedir. Öyle ki bu hürriyet, kişilerin düşünce ve kanaatlerini söz, yazı, resim gibi herhangi bir yolla¹⁴ dışa vurmalarına imkân sunmaktadır. Bu durumda üniversite kürsüsünde ders anlatan bir öğretim elemanının eğitim ve öğretim faaliyeti çerçevesinde dışa vurduğu, öğrenciler ile paylaştığı düşünce ve kanaatlerinin düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü kapsamında yer alması söz konusudur. Diğer taraftan her hürriyet gibi düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetinin de

¹⁰ “İsimsiz hürriyetler”, bir hukuk düzeninde pozitif hukuk kuralları kapsamında yer almayan hürriyetleri nitelemektedir. Kemal Gözler, *Türk Anayasa Hukuku* (3. Baskı, Ekin Yayınevi 2019) 285-286.

¹¹ Anıl Çeçen, *İnsan Hakları* (2. Baskı, Gündoğan Yayınları 1995) 204.

¹² Tezcan, Erdem ve Sancakdar (n 1) 308. *Mill’in* de insanlık için taşıdığı değere binaen düşünceyi açıklama ve yayma hürriyetine ayrıca önem atfettiği kabul edilmektedir. Turhan (n 8) 71-72.

¹³ Osman Can, ‘Anayasa Değişiklikleri ve Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü’ (2002) 19 Anayasa Yargısı 503, 514-515. Düzenlemeye muhtaç olan hak ve hürriyetlere örnek olarak şunlar gösterilebilmektedir: basın hürriyeti (m.28), düzeltme ve cevap hakkı (m.32), dernek kurma hürriyeti (m.33), toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkı (m.34), grev hakkı (m. 54). ibid, s. 515, dn. 24.

¹⁴ “...Örnekleme gerekirse, sadece kitap, makale...yazmak yayınlamak değil; ...belli bir kıyafeti giymek, bir gösteri yürüyüşüne veya bir toplantıya katılmak, bir dernek veya topluluk kurmak da kişisel veya toplu ifade biçimidir.” Bkz. Mustafa Erdoğan, ‘Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif’ (2001) *Liberal Düşünce* 8, 8.

sınırsız bir özgürlük alanı çizmediği kabul edilmektedir¹⁵. 1982 Anayasası m. 26/2, düşüncüyü açıklama ve yayma hürriyetine ilişkin söz konusu sınırlama sebeplerini şu şekilde ortaya koymaktadır:

“Bu hürriyetlerin kullanılması, millî güvenlik, kamu düzeni, kamu güvenliği, Cumhuriyetin temel nitelikleri ve Devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğünün korunması, suçların önlenmesi, suçluların cezalandırılması, Devlet sırrı olarak usulünce belirtilmiş bilgilerin açıklanmaması, başkalarının şöhret veya haklarının, özel ve aile hayatlarının yahut kanunun öngördüğü meslek sırlarının korunması veya yargılama görevinin gereğine uygun olarak yerine getirilmesi amaçlarıyla sınırlanabilir.”

Kürsü hürriyetini düzenleyen diğer anayasal hüküm olan bilim ve sanat hürriyeti ise 1982 Anayasası m. 27 kapsamında yer almaktadır.

“Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir.

Yayma hakkı, 1’inci, 2’nci ve 3’üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz.

Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.”

27’nci madde 26’nci maddeye kıyasla daha özel bir nitelik taşımaktadır. Bu özel niteliği iki farklı hukuk normu arasındaki kesişimin çözülmesi bakımından değer taşımaktadır. Diğer bir ifade ile kürsü hürriyeti denildiğinde hangi pozitif hukuk normunun anlaşılması gerektiği sorusu, hukuki yorumu gerekli kılmaktadır. Özel hüküm genel hüküm çatışmasında bilindiği üzere özel hüküm esas alınmaktadır. Bu yorum kuralı Latince *“lex specialis derogat*

---

¹⁵ Örneğin Amerika’da ifade özgürlüğünün sınırı konusunda geliştirilen “açık ve mevcut tehlike prensibi” işletilmektedir. Buna göre bir ifadenin sınırlanabilmesi için söz konusu ifadenin topluma yakın bir zamanda zarar vereceğini ispat yükü savcılığa yüklenmiştir. Bununla birlikte, ifade hürriyetinin geniş hukuki koruma alanını betimlemek üzere *Mill* tarafından verilen şu örnek dikkat çekicidir: *“Bir kişinin mısırın fiyatını sözle protesto etmesi kabul edilebilir; ancak protestocunun bir kalabalığı mısır tüccarlarının mülkünü yakıp yıkmaya teşvik etmesi suçtur.”*. Bkz. Norman P. Barry, ‘Hukuki Açidan Siyasî Açidan İfade Hürriyeti’, Özlem Yılmaz (çev.) (2002) *Liberal Düşünce* 5, 5-8. Bununla birlikte şunu önemle belirtmek gerekir ki ABD’de benimsenen söz konusu prensip düşüncenin değil suçun önlenmesi amacıyla yönelmektedir. Bkz. Mümtaz Soysal, *100 Soruda Anayasanın Anlamı* (7. Baskı, Gerçek Yayınevi 1987) 218-219. AİHM içtihatlarına bakıldığında, ifade hürriyeti kapsamında yer alan bilgi verme eyleminde “masumiyet karinesi”ne saygılı olunması gerektiği vurgulanmaktadır. Böylece masumiyet karinesinin ifade hürriyetine dair bir sınır teşkil etmesi söz konusudur. Bkz. Sibel İncooğlu, *Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 4* (Avrupa Konseyi 2018) 297.

legi generalis” şeklinde ifade edilmektedir¹⁶. Bu kural ışığında, kürsü hürriyeti konusunda 1982 Anayasası’nın 27’nci maddesinin ilk fıkrasını esas almak gerekmektedir. Bir başka anlatımla, 1982 Anayasası bakımından kürsü hürriyeti, bilim ve sanat hürriyetinin hususi bir görünümü (türü)¹⁷ olarak ayrıca düzenlenmiştir.

Bu hususta şunu da bir parantez açarak belirtmek gerekir ki bilim ve sanat hürriyetinin kültürel niteliğinden dolayı ikinci kuşak haklar olan ekonomik, sosyal ve kültürel haklar arasında ele alınması gerektiğine yönelik düşüncelere de rastlamak mümkündür¹⁸. Ancak 1982 Anayasası söz konusu hürriyeti kişisel haklar arasında ele almıştır¹⁹. Bu durum ise Cumhurbaşkanlığı Kararnameleri ile düzenlenememesi bakımından bahse konu hürriyeti daha korunaklı bir konuma taşımaktadır. Bu yönüyle anayasa koyucu tarafından ortaya konan tercihin olumlu karşılanması gerekir²⁰.

Diğer taraftan kürsü hürriyetinin, “bilim hürriyeti” kapsamında yer alan bir hürriyet alanı teşkil ettiğini de belirtmek gerekir. 1982 Anayasası m. 27 kapsamında bilim hürriyeti, sanat hürriyeti ile aynı maddede düzenlenmiştir. Ancak bilim ve sanatın farklı yaşama alanlarını ya da farklı özgürlük alanlarını konu edinmesi söz konusudur²¹. Bilim hürriyeti, üniversitelere mahsus bir koruma alanı çizmez. Aksine bilim hürriyeti, üniversitelerin dışında olsa dahi bilimsel faaliyette bulunan herkesi koruma alanına almaktadır²². Bu bağlamda bilim hürriyetinin, bilimsel etkinlikte bulunmak isteyen ya da bulunan herkesin kişiliğine sıkı sıkıya bağlanmış olduğu kabul edilmektedir²³.

Bilim hürriyeti düşünce hürriyeti ile sıkı bir ilişki içinde bulunur²⁴. Fakat hukuki rejimler bakımından iki hürriyet arasında bir dizi farklılığın var olduğu da bilinmektedir. Bilim hürriyetinin, serbestçe “öğrenme”, “araştırma”, “yayma”

¹⁶ Bkz. Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Esasları* (9. Baskı, Ekin Yayınevi 2017) 99.

¹⁷ Anayasa Mahkemesi bilim ve sanat hürriyetini, ifade hürriyetinin özel bir türü olarak kabul etmektedir. AYM, *İrfan Sancı*, B. No: 2014/20168, 26/10/2017, § 49.

¹⁸ İbrahim Özden Kaboğlu, ‘Bilim ve Sanat Özgürlüğü’, in Korkut Tankuter (ed.) *İnsan Hakları* (YKY Yayınları 2000) 121.

¹⁹ Yavuz Atar, *Türk Anayasa Hukuku* (13. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2019) 134.

²⁰ Nihat Bulut, ‘Bilim Özgürlüğü: İçeriği ve Sınırlanma Sorunu’ (2005) 9 AÜEHFD 23, 28. Bu meyanda bilim ve sanat hürriyetinin, nitelik itibarıyla ya da *Eroğul*’un ifadesiyle “*varlık koşulu olarak*” sınırsız olması gerektiği yönündeki beklentiyi de hatırlatmak gerekir. Cem Eroğul, *Anatüzeğe Giriş* (12. Baskı, İmaj Yayınevi 2012) s. 315.

²¹ Esra Atalay, ‘Bilim Özgürlüğü’ (2010) 68 İÜHF 3, 6.

²² Zafer Gören, *Anayasa Hukuku* (Yetkin Yayınları 2011) 499.

²³ Bulut (n 20) 23-39

²⁴ Bilim hürriyeti düşünce hürriyetinin bir uzantısı olarak kabul edilmektedir. Fevzi Demir, *Anayasa Hukuku* (10. Baskı, Birleşik Matbaa 2017) 433-434.

ve “öğretme”²⁵ olmak üzere başlıca dört boyutunun bulunduğu söylenebilir²⁶. Üniversite öğretimi, araştırma ve bilim hürriyeti kapsamında ele alınmaktadır²⁷. Bu sebeple niteliği itibariyle çalışma konusu olan kürsü hürriyetinin, 1982 Anayasası m. 27/1 kapsamında, bilim hürriyetinin “öğretme” boyutu olarak anlaşılması gerekir. Diğer bir ifadeyle 1982 Anayasası’nda kürsü hürriyeti, 27’nci madde kapsamında “öğretme hakkı” olarak somutlaşmaktadır.

Anayasa koyucu tarafından “anayasal bir hak” olarak ele alınan kürsü hürriyetinin bu durumu, söz konusu hak konusuna anayasal düzen bakımından büyük bir önem atfedildiğini de göstermektedir. Anayasa koyucunun bahse konu tercihinin dayanak oluşturan saikin tespiti için kürsü hürriyetinin önemini ortaya koymak gerekir. Hürriyetin önemi aynı zamanda onun varlık sebebinin de teşkil etmektedir. Bu nedenlerle kürsü hürriyetinin doğru yorumlanması bakımından, bilhassa teleolojik (amaçsal) yorum açısından kürsü hürriyetinin önemine çalışma sınırları elverdiği ölçüde değinmek faydalı olacaktır.

II. KÜRSÜ HÜRRIYETİNİN ÖNEMİ

Kürsü hürriyetinin; 1982 Anayasası m. 27/1’de, bilim hürriyeti kapsamında, “öğretme hakkı” olarak somutlaşmış olması, hukuki korumanın pekiştirilmesi anlamında olumlu bir durumdur. Bununla birlikte, diğer hukuk kuralları gibi anayasal bir hak olarak kürsü hürriyetinin de etkin²⁸ bir biçimde uygulamaya sirayet etmesi, varlık amacını karşılayabilmesi beklenir. Bu hususta yorum ya da anlamlandırma önem kazanmaktadır. Bir bakıma hukuk kurallarının anlamlandırılması eylemi olan yorum, belirli durumlarda ortaya çıkan bir ihtiyaç değil, tüm hukuk kurallarının muhtaç olduğu bir ihtiyaçtır. Zira bir hukuk kuralının anlamının ortaya konması (yorumlanması) geçmişteki bir karardan kaynaklanmaktadır. Oysa bir somut olayın kendine has şartlarına göre yapılan bu anlamlandırmanın, bir başka somut olay için doğru bir anlamlandırma olmaması da olasılık dâhilindedir²⁹. İşte bu nedenle pozitif bir hukuk kuralında somutlaşan kürsü hürriyetinin de doğru anlamlandırma

---

²⁵ “Yayma” ve “öğretme” boyutları aynı zamanda düşünce hürriyetinin üçüncü aşaması dâhilinde yer almaktadır. Bkz. Çeçen (n 11) 204.

²⁶ Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku* (17. Baskı, Beta Yayıncılık 2018) 187-188.

²⁷ Kaboğlu (n 3) 271.

²⁸ Hukukun ya da hukuk kurallarının etkinliği, hukukun yöneldiği meşru amaca uygun olarak pratik yarar sağlaması ile ilgilidir. Bir hukuk kuralının geçerli olarak varlık kazanması söz konusu kuralın toplum nezdinde zorunlu olarak uygulanabileceği anlamına gelmez. Diğer taraftan etkinlik meselesi hukukun düzen fonksiyonundan ziyade sosyolojik ve tarihsel perspektiften ele alınmasını gerektirmektedir. Bununla birlikte hukukun ve hukuk kuralının, etkinlik unsuru yanında, geçerlilik ve adalete uygunluk gibi iki önemli unsuru da karşılaması beklenir. Ayrıntılı bilgi için bkz. Yasemin Işıkaç ve Sevtap Metin, *Hukuk Metodolojisi* (2. Baskı, Filiz Kitabevi 2010) 51-54.

²⁹ Ertuğrul Uzun, *Hukuk Metodolojisinin Sorunları* (Nora Kitap 2016) 24-25.

ihtiyacı içinde bulunduğu aşikârdır. Doğru anlamlandırma ise öncelikle ilgili hukuk kuralının öneminin ortaya konulup bu önemin idrak edilmesine bağlı bulunmaktadır. Dolayısıyla kürsü hürriyetinin varlık amacına hizmet edebilmesi için ilkin bu hürriyetin (anayasal hakkın) öneminin ne olduğu, niçin anayasal düzeyde hukuk koruması altına alındığını ortaya koymak gerekir.

Eğitim ve öğretim, devletin insan unsurunu teşkil eden bireylerin entelektüel niteliğini güçlendirmek suretiyle devletin gelişiminin ve kalkınmasının anahtarı olarak görülmektedir. Bu nedenle sosyal ve ekonomik sorunların tartışılmasında nihai çözümün eğitim (ve öğretim) konusuna dayandırılması alışıl gelmiş bir durumdur³⁰. İlk bakışta klişe gibi görünse dahi toplumsal sorunların birçoğunun temelinde eğitim ve öğretim meselesine rastlamak mümkündür. Çünkü toplum insanlardan oluşur. Toplumsal sorunlar da bu nedenle insan kaynaklı, beşerî problemlerdir. Dolayısıyla toplumsal sorunların kökten çözümü için evvela toplumu oluşturan insan unsurunun sorun yaratıcı niteliğinin ıslahı gerekir³¹.

Meseleyi bir başka açıdan ortaya koymak gerekirse toplumsal düzenin tesisi ve muhafazası amacına hizmet eden kurallar (toplumsal düzen kuralları)³², sihirli birer değnek olarak görülmemelidir. Toplumsal düzen kuralları içeriğinde yer alan hukuk kuralları, toplumsal sorunların çözümünde ancak bir ölçüde etkili olabilmektedir ki bu etkinliğin derecesi, toplumlar (devlet uygulamaları) arasında farklılaşabilmektedir. Örnekleme gerekirse aynı hukuk kurallarının toplumlar arasında farklı etkinlik seviyelerine sahip olabilmesi söz konusudur. Bu farklılaşmada asıl belirleyici faktör ise toplumu oluşturan bireylerin ve bir bütün olarak ele alındığında toplumun ya da devletin insan unsurunun niteliğidir³³. Eğitim ve öğretimin niteliğiyle doğru orantılı olarak bireylerin ve

³⁰ G. E. Hurd ve T. J. Johnson, 'Education and Development' (1967) 15 The Sociological Review 59. Fazilah Idris, Zaharah Hassan, Azizah Ya'acob, Saran Kaur Gil ve Noor Aziah Mohd Awal, 'The Role of Education in Shaping Youth's National Identity' (2012) 59 Procedia - Social and Behavioral Sciences 443.

³¹ Bu durumun çarpıcı bir ifadesi Finlandiya'nın aydınlanma hareketinin öncülerinden biri olan *Snelman*'ın *Petrov* tarafından aktarılan şu ifadeleri ile ortaya konmaktadır: "*En büyük ilkelik- ülkede yaşayan her bir insanın sahip olduğu fiziksel, manevi ve zihinsel yeteneklerden faydalanamamak, bunu istememek ve bu konuda başarısız olmaktır... Ülkede yaşayan sağlıklı, yetişkin her birey birer emekçi ve büyük bir değerdir... Bu insanları canlı, yapıcı ve iyiliksever bir güç olarak yetiştirdiğiniz takdirde halk için ne kadar faydalı olacaklarını anlamaya çalışın!*". Bkz. Grigoriy Petrov, *Beyaz Zambaklar Ülkesinde* (Elnur Osmanov çev, Koridor Yayıncılık 2018) 171-172.

³² Toplumsal düzen kuralları ya da diğer bir ifade ile sosyal düzen kuralları, din kuralları, ahlak kuralları, görgü (muâşeret kuralları) ve hukuk kurallarının toplamından oluşmaktadır. Bkz. Necip Bilge, *Hukuk Başlangıcı* (26. Baskı, Turhan Kitabevi 2009) 6-17; Kemal Gözler, *Hukuka Giriş* (15. Baskı, Ekin Yayınevi 2018) 21-52.

³³ *Savigny* bu durumu yaklaşık olarak çeyrek asır önce vurgulamıştır. *Savigny*'e göre her zaman ve her toplum için uygun ya da etkin ideal bir hukuk tasavvuru mümkün değildir. Çünkü her

dolayısıyla toplumun niteliğinin seyri de belirlenmektedir³⁴. Bilimsel birikimler, sanatsal birikimlerle birlikte toplumsal gelişimin sürdürülebilirliğini sağlar³⁵. Bu nedenle ancak doğru eğitim ve öğretim ile her devletin arzu ettiği yüksek nitelikli topluma ulaşabilmesi mümkündür.

Eğitim ve öğretimin nitelikli olması konusu, tek başına çok sayıda akademik çalışmaya konu edilebilecek ölçüde derin ve büyük oranda hukuk dışı bir meseledir. Hukuki bakış açısıyla yaklaşıldığında ise nitelikli eğitim ve öğretimin, toplumun geleceğini belirleyecek olan *bireyleri koşullandırma amacından ari, nesnel, eleştirel ve çoğulcu* olması beklenir³⁶. Bu niteliklerin sağlanması hususunda ilk olarak, anayasa başta olmak üzere, hukuk sistemindeki pozitif düzenlemelerin ihtiyaç duyulan hukuki zemini oluşturmaları gerekmektedir. Bir diğer ifadeyle ulaşılmak istenen nitelikli eğitim ve öğretim hedefi, her şeyden önce anayasa koyucunun iradesine bağlı bulunmaktadır. Normlar hiyerarşisinde (temel normdan sonra) en üstte yer aldığı kabul edilen anayasanın çizeceği hukuki koruma alanı, kendisinin altında sıralanan mevzuata temel oluşturacağı gibi bu mevzuatın sınırlarını da belirlemektedir³⁷. Bu nedenle nitelikli eğitim ve öğretimin ihtiyaç duyduğu hukuki zeminin oluşturulması, en başta doğru anayasal düzenlemelerin varlığına bağlı bulunmaktadır.

Çok kısaca değinilen tüm bu nedenlerle kürsü hürriyetinin önemi elverdiği ölçüde betimlenmeye çalışılmıştır. Ancak bu başlık altında, pozitif hukuk kuralını ortaya koyan iradenin, anayasa koyucunun, kürsü hürriyetine yüklediği anlam ve önemin de kısaca irdelenmesi faydalı olacaktır. Anayasa koyucunun anayasa yapımı sürecinde ne gibi bir saik ile hareket ettiğini anlayabilmek içinse öncelikle ilgili anayasa kuralının gerekçesine bakmak gerekir.

1982 Anayasası m. 27'nin gerekçesine bakıldığında, Danışma Meclisinin kabul ettiği madde metni ve gerekçesi ile Millî Güvenlik Konseyi (MGK) Anayasa Komisyonunun kabul ettiği madde metninin ve gerekçesinin farklılık

---

toplumun tarihsel faktörlerle şekillenen özgün bir yapısı mevcuttur. Bu nedenle her toplum kendi dinamikleri çerçevesinde ortaya çıkan ihtiyaçlarına uygun özgün bir hukuk düzeni oluşturmalıdır. Bkz. Adnan Güriz, *Hukuk Felsefesi* (11. Baskı, Siyasal Kitabevi 2015) 210-214.

³⁴ Bekir Berat Özipek, 'Akademik Özgürlüğün Anlamı ve Gerekliliği' (2001) *Liberal Düşünce* 185.
³⁵ Çeçen (n 11) 212.

³⁶ Kaboğlu (n 18) 121-134. Özgür düşüncelerin çarpışması, yeni müşterek düşüncelerle toplumsal gelişmeyi sağlar. Bkz. Zekai Şen, 'Üniversiteler, Bilimsel Gelişme ve İnsan Hakları Etkileşimi' in Oya Çitçi (haz) *Türkiye'de İnsan Hakları* (TODAİE Yayınları 2000) 446.

³⁷ *Kelsen* hukuk sisteminin hiyerarşik yapısını ortaya koyarken, temel normu önvarsayılmış olarak kabul eder ve anayasayı pozitif hukukun en üst düzeyine yerleştirir. *Kelsen*'e göre anayasanın asli işlevi yasama faaliyetini düzenlemektir. Bunun yanında anayasa, müstakbel hukuk kurallarının içeriğini de dâhil etmek ya da dışarıda bırakmak şeklinde belirlemektedir. Hans Kelsen, *Saf Hukuk Kuramı: Hukuk Kuramının Sorunlarına Giriş* (Ertuğrul Uzun çev, Nora Kitap 2016) 78-80.

arz ettiği göze çarpmaktadır. Söz konusu farklılığı aşağıda Tablo 1 üzerinden daha rahat bir şekilde karşılaştırabilmek mümkündür.

Tablo 1: 1982 Anayasası m. 27'nin Danışma Meclisi ve Millî Güvenlik Konseyi Anayasa Komisyonu Tarafından Kabul Edilen Metinler Arasındaki Farklılaşmayı Gösterir Tablo³⁸

Kabul Eden	Danışma Meclisi	Millî Güvenlik Konseyi (MGK) Anayasa Komisyonu
Madde Metni	MADDE 27. — Herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Bu fıkra hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla ayrıca düzenlenmesine engel değildir.	MADDE 27. — Herkes, bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma hakkına sahiptir. Yayma hakkı, 1 inci, 2 nci ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz. Bu madde hükmü yabancı yayınların ülkeye girmesi ve dağıtımının kanunla düzenlenmesine engel değildir.
Maddenin Gereçesi	MADDE – 27 Bilim ve sanat hürriyeti Bilim ve sanat hürriyetini güvence altına alan bu madde uyarınca herkes bilim ve sanatı serbestçe öğrenme ve öğretme, açıklama, yayma ve bu alanlarda her türlü araştırma yapmak hakkına sahiptir. Bu hükmün gereği olarak, bilim ve sanat hürriyetini kullanan kişinin, bilim ve sanatın öz niteliği olan objektifliğe riayeti şarttır. Bilindiği gibi yabancı kaynaklı yayınlar, bütün ülkeler mevzuatında, denetim altında tutulmakta; diğer bir deyimle yabancı kaynaklı yayınların çeşitli mülahazalarla ülkeye girmesi yasaklanabilmektedir. Maddenin son cümlesi, bu tür bir denetim tedbirinin bilim ve sanat hürriyetini ihlal sayılamayacağını ifade etmektedir.	MADDE - 27 Maddeye yeniden eklenen bir fıkra ile yayma hakkının Anayasanın değiştirilmesi mümkün olmayan 1 inci, 2 nci ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılmayacağı belirtilmiş ve madde redaksiyona tabi tutularak üç fıkra halinde düzenlenmiştir.

Tablo 1'de görüldüğü üzere Danışma Meclisi ile MGK Anayasa

³⁸ Tablonun oluşturulmasında esas alınan kaynak için bkz. T.C. Anayasa Mahkemesi, *Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gereççeli)* (Yunus Emre Yılmazoğlu ve İsmail Emrah Perdecioğlu haz, 2. Baskı, Anayasa Mahkemesi Yayınları 2019) 157.

Komisyonunun kabul ettiği 27'nci madde metni arasında tek bir cümle farklılığı bulunmaktadır. Söz konusu farklılık, MGK Anayasa Komisyonu tarafından eklenen ikinci fıkra hükmü olan, “*Yayma hakkı, 1 inci, 2 nci ve 3 üncü maddeleri hükümlerinin değiştirilmesini sağlamak amacıyla kullanılamaz.*” şeklindeki anayasal sınırdan³⁹ ibarettir. Bizim için önem arz eden gerekçelere bakıldığında ise özet olarak: Danışma Meclisi'nin, bilim ve sanatın öz niteliği olarak kabul ettiği “objektifliği” hak süjesi bakımından anayasal bir sınır olarak kabul ettiği ve yabancı yayınlara ilişkin düzenlemenin meşruluğuna dair kısa bir savunma sunduğu; MGK Anayasa Komisyonunun ise “*redakte etmek*” suretiyle eklediği ikinci fıkra sınırını, gerekçelendirmeksizin bildirdiği anlaşılmaktadır. Bir diğer anlatımla 27'nci maddeye dair gerekçelerde, bilim ve sanat hürriyetinin ve dolayısıyla da kürsü hürriyetinin değerini ve önemini ortaya koyacak biçimde herhangi bir ifadeye rastlanmamaktadır. Dolayısıyla yorum⁴⁰ konusunda rehberlik etmesi beklenen gerekçenin bu amacına hizmet ettiğini söyleyebilmek mümkün değildir. Bu nedenle madde gerekçelerinde bulamadığımız bilim ve sanat hürriyetinin ve dolayısıyla da kürsü hürriyetinin önemi ve değerine ilişkin AYM görüşlerine göz atmak gerekir.

Öncelikle bir kez daha hatırlatmak gerekir ki AYM, bilim ve sanat hürriyetini, düşünceyi açıklama ve yayma (ifade) hürriyetinin hususi bir türü olarak kabul etmektedir⁴¹. Mahkemeye göre, bilim ve sanat hürriyeti (m. 27) herkesi kapsayan geniş bir hak süjesi alanı çizmiş olsa dahi, bu hürriyetin işlev ve görevleri dikkate alındığında, öğretim elemanları ile daha yakın ilişki içinde bulunduğunu kabul etmek gerekir⁴². Kürsü hürriyeti bilim ve sanat hürriyeti kapsamında yer alan hususi bir hürriyet olduğuna göre, kürsü hürriyetinin aynı zamanda düşünceyi açıklama ve yayma (ifade) hürriyetinin hususi bir türü olarak kabul edilmesi ve Mahkemenin ifade hürriyetinin önem ve değerine dair değerlendirmelerinin aynı zamanda kürsü hürriyetine atfedilebilmesi söz konusudur. Bu bağlamda AYM'nin ifade hürriyetine, demokrasinin işleyişi bakımından yaşamsal bir değer biçtiğini de belirtmek gerekir⁴³.

---

³⁹ Anayasal haklara ilişkin doğrudan anayasa koyucu tarafından konulan sınırlara anayasal sınırlar denir. 1982 Anayasası m. 27/2 niteliği itibarıyla anayasal bir sınırdır. Atar (n 19) 135-136.

⁴⁰ Gerekçe, yorum yöntemlerinden tarihsel yorum (özellikle de genetik yorum) ile teleolojik yorum (özellikle öznel teleolojik yorum) bakımından dayanak oluşturmaktadır. Şüphesiz yorum konusunda gerekçe dışındaki argümanlara da ihtiyaç duyulmaktadır. Ancak bu durum gerekçenin işlevini ve önemini ortadan kaldırmaz. Sonuç olarak yorum konusunda başvurulabilecek olan argümanların çokluğu yapılacak yorumun doğruluğunu pekiştirecektir. Oder (n 6) 80, 81, 85, 102,103, vd; Gözler (n 6) 30-32.

⁴¹ AYM, İrfan Sancı, B. No: 2014/20168, 26/10/2017, § 49.

⁴² AYM, E. 2017/33, K. 2019/20, 10/04/2019, § 30.

⁴³ AYM'ye göre; “*İfade özgürlüğü kişinin haber ve bilgilere, başkalarının fikirlerine serbestçe ulaşabilmesi, düşünce ve kanaatlerinden dolayı kınanamaması ve bunları tek başına veya başkalarıyla birlikte çeşitli yollarla serbestçe ifade edebilmesi, anlatabilmesi, savunabilmesi,*

AYM'nin kürsü hürriyetinin önemine dair demokrasi merkezli vurgusu yanı sıra, 1961 Anayasası dönemindeki kararlarda yüksek öğretimde hürriyet alanının önemini kabul ettiği de görülmektedir. Mahkemeye göre,

“...Anayasanın 1971 değişikliği ile üniversitenin Devlet gözetim ve denetimi altına konulması, özerk birer kuruluş olan üniversitelerin, **yalnızca bilimsel gereklere göre ve özgürlük ortamında öğretim** ve araştırma yapmak olan amaçlarından sapmaları önleyerek bu ereklere varılmasını sağlamak düşüncesine dayanmaktadır; üniversite dışındaki bir yerin yönetime katılması ise, belli bir ölçüde herhangi bir siyasal gücün üniversite yönetimi üzerinde etkili olması sonucunu doğurup üniversitenin yalnızca **bilimin nesnel gereklerine göre ve özgürlük içinde çalışmasını** kısıtlar.”⁴⁴

“...Devletin gözetimi ve denetimi, üniversitenin yönetim ve bilim özerkliğini, öğretim üyelerinin serbestçe araştırma ve yayında bulunma haklarını, düşünce, bilim ve sanat özgürlüklerini, **öğretim** ve öğrenimin **özgürlük ve güvence içinde** yürütülmesi gereğini zedeleyici bir görünüm almamalıdır. Özellikle bu konularda üniversite tüzel kişiliğinin haiz olduğu Anayasal haklara siyasal iktidarı ortak yapıcı biçimde yetkilerle donatma olanağı düşünülemez. Tersine Devlet gözetim ve denetimi; **belirtilen hak ve özgürlükleri öğrenim ihtiyacında bulunan bütün yurttaşlara ve öğretim kurumlarına yeterince sağlamak ve üniversitelerin Anayasanın 120. maddesinde öngörülen kurallara uygun biçimde çalışmalarına yardımcı olmak, bu çalışmaların tam bir verimlilik içinde sürdürülmesini desteklemekle amacına ulaşmış olur...**”⁴⁵

Yukarıdaki kararlarda AYM'nin üniversite öğretimine ilişkin olarak iki temel unsuru gözettiği söylenebilir: Bunlardan ilki üniversite öğretiminde bilimselliğin (bilimin nesnel gereklerinin) esas alınması, ikincisi ise üniversite öğretiminin özgürlük ve güvence altında sürdürülmesidir. Yine kararlardan AYM'nin; 71 Değişikliği kapsamında getirilen Devletin gözetim ve denetim

---

başkalarına aktarabilmesi ve yayabilmesi anlamına gelir. Çoğunluğa muhalif olanlar da dâhil olmak üzere düşüncelerin her türlü araçla açıklanması, açıklanan düşünceye paydaş sağlanması, düşünceyi gerçekleştirme ve gerçekleştirme konusunda başkalarını ikna etme çabaları ve bu çabaların hoşgörülle karşılanması çoğulcu demokratik düzenin gereklerindedir. Dolayısıyla toplumsal ve siyasal çoğulculuğu sağlamak, her türlü düşüncenin barışçıl bir şekilde ve serbestçe ifadesine bağlıdır. Bu itibarla düşünceyi açıklama ve yayma özgürlüğü demokrasinin işleyişi için yaşamsal önemdedir”. Bkz. AYM, Bekir Coşkun, B. No: 2014/12151, 4/6/2015, §§ 33-35; AYM, Mehmet Ali Aydın, B. No: 2013/9343, 4/6/2015, §§ 42, 43; AYM, Tansel Çölaşan, B. No: 2014/6128, 7/7/2015, §§ 35-38.

⁴⁴ AYM, E. 1969/52, K. 1972/21, 04/09/1972. Kalın vurgu tarafımızca yapılmıştır.

⁴⁵ AYM, E. 1973/37, K. 1975/22, 25/02/1975. Kalın vurgu tarafımızca yapılmıştır.

yükümlülüğünü, üniversitelerin özgürlük alanlarını genişletici yönde “pozitif yükümlülük” olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bahse konu kararlarında AYM’nin; yüksek öğretime, üniversitelere ve öğretim elemanlarına işlevsel bir değer yüklediği, bu alanlarda hürriyetçi bir tavır takındığı aşikârdır.

Kürsü hürriyetinin önemi hususunda Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) kararlarına da kısaca bakmak gerekirse; spesifik olarak Türkiye’deki kürsü hürriyetine dair verilmiş olan *Cox/Türkiye* kararı göze çarpmaktadır⁴⁶. Bu kararda; Türkiye’de öğretim görevlisi olarak görev yaptığı 80’li yıllarda öğrencileri ve meslektaşlarıyla yaptığı konuşmalarda başvuru Türk vatandaşı olmayan (yabancı) *Cox*, Türklere yönelik soykırım suçlamalarında bulunmuştur. Bunun üzerine Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından başvuru şahıs aleyhine, 5683 Sayılı Kanun m. 19 kapsamında sınır dışı edilme kararı verilmiş ve 5682 Sayılı Kanun m. 8 kapsamında şahsın Türkiye’ye girişi yasaklanmıştır. Kararda, Türkiye Cumhuriyeti Devleti’nin söz konusu sınır dışı edilme kararı ile giriş yasağını, başvurunun ulusal güvenliği tehdit eden ayrımcı hareketlerine dayandırdığı ifade edilmektedir. Sonuç olarak AİHM, sınır dışı etme kararı ile giriş yasağı nedeniyle başvurunun ifade hürriyetinin (AİHS m. 10) ihlal edildiğine karar vermiştir. Mahkemenin söz konusu kararında, başvuru hakkında ulusal güvenliği tehdit niteliğinde görülen eylemlerden ötürü herhangi bir soruşturmanın başlatılmaması etkili olmuştur⁴⁷.

Cox Kararı kapsamında, AİHM’nin doğrudan kürsü hürriyetinin önemine yer vermesi söz konusu olmasa da Mahkemenin, düşüncüyü açıklama ve yayma (ifade) hürriyeti (AİHS m. 10) kapsamında ele aldığı kürsü hürriyetini olabildiğince geniş tuttuğu anlaşılmaktadır. Diğer taraftan bahse konu kararın içerik olarak ne derece doğru bir karar olduğu tartışmaya açıktır. Şöyle ki Mahkeme, kürsü hürriyetini genel olarak ifade hürriyeti olarak görmekte yetinmiştir. Oysa yukarıda kısaca değinildiği üzere, kürsü hürriyeti her ne kadar ifade hürriyeti kapsamında yer alsada nitelik itibarıyla ayrı, hususi bir hürriyettir. İfade hürriyeti hak süjesine ya da ifadeye konu kişiye göre farklı norm alanlarıyla karşımıza çıkabilen bir yapıya sahip olduğuna göre⁴⁸, bunun özel bir görünümü olan kürsü hürriyetinin de AİHM tarafından ayrıca, bağımsız olarak irdelenmesi gerekirdi. Oysa *Cox Kararı*nda, AİHM’nin bu yönde bir ayırım izlemediği ortadadır⁴⁹.

---

⁴⁶ AİHM, *Cox/Türkiye Kararı*, B. No: 2933/03, 20/5/2010.

⁴⁷ *Cox/Türkiye Kararı* hakkında ayrıca bkz. Durmuş Tezcan, Mustafa Ruhan Erdem, Oğuz Sancakdar ve Rifat Murat Önok, *İnsan Hakları El Kitabı* (8. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2019) 521-523; Ulaş Karan, *İfade Özgürlüğü Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi- 2* (Avrupa Konseyi 2018) 19.

⁴⁸ ibid 8; Tezcan, Erdem, Sancakdar ve Önok (n. 47) 499-500.

⁴⁹ Bu meseleye IV numaralı başlık altında, kürsü hürriyetinin sınırları konusunda tekrardan dönülecektir.

Diğer taraftan AİHM'nin ifade hürriyetinin önemine dair değerlendirmelerinin aynı zamanda kürsü hürriyetini de işaret ettiğini söylemek mümkündür. Zira yukarıda değinildiği üzere, Mahkemenin içtihatlarında “akademik ifadeler” bağlamında, kürsü hürriyetinin ifade hürriyeti dâhilinde ele alınması söz konusudur. Bu bağlamda AİHM'nin yerleşik içtihatlarına göre ifade hürriyetinin, bireylerin gelişiminin sağlanması ve toplumun ilerlemesi bakımından demokratik toplumun temel unsurlarından biri olarak kabul edildiğini de hatırlatmak gerekir⁵⁰.

Peki bireyler, toplumlar, devletler ve demokrasi bakımından bu denli önem yüklenen kürsü hürriyetinin hukuki nitelmesi nasıl somutlaşmaktadır? İşte bu sorunun cevabı kürsü hürriyetinin kategori, süje (özne), konu ve muhatap boyutlarında irdelenmesini gerektirmektedir. Devam eden başlık altında, kürsü hürriyetinin dört boyutta nitelendirilmesi ve böylece hukuken somutlaştırılarak daha anlaşılır kılınması amaçlanmaktadır.

III. KÜRSÜ HÜRRIYETİNİN HUKUKİ NİTELİĞİ VE KAPSAMI

A. Kürsü Hürriyetinin Kategorik Niteliği

Bilindiği üzere, insan hakları ile temel hak ve hürriyetler belirli kategorilere (sınıflara) ayrılmıştır. Hakların sınıflandırılması konusunda çok sayıda görüş mevcuttur. Ancak herhangi bir sınıflandırma üzerinde herkesin ya da çoğunluğun uzlaşması sağlayabilmesi de mümkün olamamıştır⁵¹. Kategorik olarak irdelediğimizde kürsü hürriyetinin; nitelik itibarıyla kültürel haklar⁵², konu itibarıyla düşünce hürriyetleri⁵³, kullanımına göre bireysel hürriyetler⁵⁴, *Jellinek*'in sınıflandırmasına göre ise negatif statü hakları⁵⁵ arasında yer aldığı,

⁵⁰ AİHM, *Handyside/Birleşik Krallık Kararı*, B. No: 5493/72 07/12/1976, § 49.

⁵¹ Ömer Anayurt, ‘Hakların Bütünlüğü İlkesi Açısından İnsan Haklarına İlişkin Sınıflandırmaların Değerlendirilmesi’ in Oya Çitçi (haz) *Türkiye’de İnsan Hakları* (TODAİE Yayınları 2000) 47, 51.

⁵² Pulat Tacar, ‘Kültürel Haklar’ in Oya Çitçi (haz) *Türkiye’de İnsan Hakları* (TODAİE Yayınları 2000) 403, 415. Kültürel hakların, “toplumdaki insan potansiyelinin geliştirilmesi” amacına hizmet ettiği kabul edilmektedir. Bkz. Halil Kalabalık, *İnsan Hakları Hukuku* (3. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2013) 68. Bu kabul, kürsü hürriyetinin konusu olan öğretmek fiilini de işaret etmektedir. Yukarıda değinildiği üzere öğretim, toplumsal gelişim ile sıkı bir bağlantı içindedir.

⁵³ Konularına göre ayırmda; fizik hürriyetleri, düşünce hürriyetleri ve kolektif hürriyetler ayrımı yapılmaktadır. Gözler (n 5) 154-155. Bu gruba dördüncü ayırım olarak sosyal ve ekonomik hürriyetler de dahil edilebilmektedir. Bkz. Anayurt (n 51) 55.

⁵⁴ Zira kullanımı için birden fazla kişiye ihtiyaç duymaz. Bkz. ibid, ss. 52-53; Gözler (n 5) 155-156.

⁵⁵ *Jellinek*'in üçlü ayırımına göre negatif statü hakları, pozitif statü hakları ve aktif statü hakları ayrımı yapılır Bkz. Anayurt (n51) 51-52; Fatih Karaosmanoğlu, *İnsan Hakları* (Seçkin Yayıncılık 2011) 86-87; Gözler (n 5) 152-154.

ortaya çıkış bakımından ikinci kuşak haklardan olduğu⁵⁶, 1982 Anayasası kapsamında ise kişinin hakları ve ödevleri kapsamında düzenlenmesi nedeniyle kişisel bir temel hak olduğu⁵⁷, hem negatif statü hem de pozitif statü hakkı olduğu⁵⁸ anlaşılmaktadır. Kürsü hürriyetinin, niteliği itibariyle bir kültürel hak olmasına rağmen, 1982 Anayasası'nda sosyal ve ekonomik haklar arasında değil de temel haklar arasında düzenlenmiş olması ise anayasal korumanın pekiştirilmesi nedeniyle olumlu olarak kabul edilmektedir⁵⁹.

B. Kürsü Hürriyetinin Süjesi (Öznesi)

1982 Anayasası m. 27/1 kapsamında somutlaşan kürsü hürriyetinin hak süjesi, lafzi bir okuma ile “herkes” olarak anlaşılabilir. Zira bahse konu hüküm “Herkes...” ifadesiyle başlamaktadır. Ancak çalışma konusu olan kürsü hürriyeti, çalışmanın başlığından da anlaşıldığı üzere, üniversitelerde görev yapan öğretim elemanlarını işaret etmektedir. Dolayısıyla Anayasa m. 27/1 kapsamında herkese tanınan “öğretme” hürriyeti kürsü hürriyetinden daha geniş bir süje alanını haizdir. Bu nedenle çalışmada irdelenen kürsü hürriyetinin hak süjesi “herkes” değil, “öğretim elemanları” olarak anlaşılmalıdır.

Hak süjesi olan “öğretim elemanları” ifadesinin kapsamını ortaya koymak adına söz konusu ifadenin anlamına da kısaca değinmek gerekir. 2547 sayılı Yüksek Öğretim Kanunu m. 3/1 hükmüne bakıldığında, “öğretim elemanları” “*Yükseköğretim kurumlarında görevli öğretim üyeleri, öğretim görevlileri ve araştırma görevlileridir.*” şeklinde bir tanım karşımıza çıkmaktadır. Tanımdan anlaşıldığı üzere “öğretim elemanları” statüsü, “öğretim üyeleri”, “öğretim görevlileri” ve “araştırma görevlileri” olmak üzere üç farklı statüde yer alan kişilerin toplamından müteşekkildir. 2547 sayılı Kanun m. 3/m “öğretim üyeleri” kapsamını şu şekilde ortaya koymaktadır: “*Yükseköğretim kurumlarında görevli profesör, doçent ve doktor öğretim üyeleridir.*”. Aynı maddenin takip eden n bendinde “öğretim görevlileri”, “*Yükseköğretim kurumlarında okutulan dersleri vermek, uygulama yapmak veya yaptırmakla yükümlü olan öğretim*

---

⁵⁶ Kaboğlu (n 18) 121. Kültürel hakların 20'nci yüzyılda ortaya çıktığı kabul edilmektedir. Çeçen (n 11) 213.

⁵⁷ Bu yönüyle kürsü hürriyeti bilim hürriyeti gibi, devletin müdahale etmemesi gereken, insanın bireysel gelişimine hizmet eden bir özgürlük alanı tesis etmektedir. Atalay (n 21) 12-13. Kaldı ki ifade hürriyetinin özel bir türü olması nedeniyle, ifade hürriyeti için kabul edilen, pratikte etkinlik kazanabilmesi için düzenlemeye ihtiyaç duymama niteliğini kürsü hürriyetine de atfetmek kanımızca hatalı olmayacaktır. İfade hürriyetinin düzenlemeye dahi ihtiyaç duymaması yönündeki tespit için bkz. Can (n 13) 514-515.

⁵⁸ Kürsü hürriyeti süjesine devletin müdahale etmemesi yönünde bir koruma sağlar. Bu yönüyle negatif statü hakkı olan kürsü hürriyetinin aynı zamanda süjesine, hürriyet alanını oluşturma, koruma ve geliştirme gibi pozitif edimlerin devletten talep etme yetkisi verdiği de kabul edilmektedir. Bu nedenle kürsü hürriyetinin hem negatif hem de pozitif statü hakkı olarak nitelendirilebilmesi mümkündür. ibid 12-13.

⁵⁹ Bulut (n 20) 27-28.

elemanı...” olarak tanımlanmaktadır. “Araştırma görevlileri” ise 2547 sayılı Kanun m. 33/a kapsamında “... *yükseköğretim kurumlarında yapılan araştırma, inceleme ve deneylerde yardımcı olan ve yetkili organlarca verilen ilgili diğer görevleri yapan öğretim elemanı...*” şeklinde tanımlanmaktadır. Dolayısıyla kürsü hürriyetinin hak süjesi olarak kabul edilen “öğretim elemanları”; yükseköğretim kurumlarında görevli profesör, doçent ve doktor öğretim üyeleri (öğretim üyeleri), öğretim görevlileri ve araştırma görevlilerinin (asistanların) tamamını kapsamında barındırmaktadır.

Ortaya konulan bahse konu hak süjesi kapsamı ile ilgili olarak üzerinde durulması gereken iki önemli husus bulunmaktadır. Bunlardan ilki, vakıf üniversitelerindeki öğretim elemanlarının durumu diğeri ise yabancı öğretim elemanlarının durumudur. İlk meseleyle başlamak gerekirse vakıf üniversitelerinde görevli öğretim elemanlarının kürsü hürriyetinin koruma alanında yer alıp almadığının belirlenmesi gerekir. Vakıf üniversiteleri anayasal dayanağını 1982 Anayasası m. 130/2 hükmünden almaktadırlar. Anayasa'nın bahsi geçen 130'uncu maddesinin son fıkrası uyarınca vakıf üniversiteleri, “...*malî ve idarî konuları dışındaki akademik çalışmaları, öğretim elemanlarının sağlanması ve güvenlik yönlerinden, Devlet eliyle kurulan yükseköğretim kurumları için Anayasada belirtilen hükümlere tâbidir.*”. Ders anlatma (öğretme) faaliyeti “akademik çalışma” kapsamında yer aldığına göre, anayasa koyucunun kürsü hürriyeti bakımından vakıf üniversiteleri ile devlet üniversiteleri arasında herhangi bir ayrıma gitmediğini söylemek mümkündür. Kaldı ki 130'uncu maddenin son fıkra hükmü hiç olmasaydı bile, kürsü hürriyetini bulduğumuz pozitif anayasal düzenleme olan 27'nci madde açısından vakıf üniversitelerinde görevli öğretim elemanlarının hürriyet alanından dışlanmaları doğru olmazdı. Zira 1982 Anayasası, vakıf üniversitelerinin Devletin gözetim ve denetimine tâbi olduğunu açıkça vurgulamakta, “yükseköğretim faaliyetine atfettiği önem konusunda” üniversiteler arasında “Devlet ile vakıf” şeklinde bir ayrıma gitmemektedir (1982 Anayasası m. 130). Diğer taraftan, Vakıf Yükseköğretim Kurumları Yönetmeliği m. 23/2 hükmüne göre “*Vakıf yükseköğretim kurumlarında görev alacak olan akademik ve idari personelin çalışma esasları 2547 sayılı Kanunda devlet üniversiteleri için öngörülen hükümlere tabidir. Bu personelin aylık ve diğer özlük hakları bakımından ise 4857 sayılı İş Kanunu hükümleri uygulanır.*”. Anılan Yönetmelik hükmü de “çalışma esasları” bakımından kürsü hürriyeti konusunda, öğretim üyeleri arasında “Devlet ile vakıf” şeklinde bir ayrıma gidilmesine engel teşkil etmektedir⁶⁰. Dolayısıyla vakıf üniversitelerinde

---

⁶⁰ Yargıtay Genel Kurulu bu hususta görüşünü şu şekilde ortaya koymaktadır: “...*Değinilen Yönetmeliğin ikinci fıkrasının birinci cümlesinde, vakıf yükseköğretim kurumlarında görev alan akademik ve idari personelin çalışma esaslarının, 2547 Sayılı Kanun'da Devlet üniversiteleri için öngörülen hükümlere tabi olduğu belirtilerek Anayasa'nın 130.*”

görevli öğretim elemanlarının da kürsü hürriyetinin koruma alanı dâhilinde yer aldıklarını ve kürsü hürriyetinin hak süjesi olduklarını kabul etmek gerekir.

Bu konuda değinilmesi gereken ikinci önemli husus ise yabancı öğretim elemanlarının durumudur. Bilindiği üzere, hak ve hürriyetlerin bir kısmı yalnızca vatandaşlara tanınmaktadır. Ancak söz konusu süje sınırlaması ekseri, “siyasi haklar” ya da “vatandaş hakları” olarak nitelendirilen seçme, seçilme ve siyasi parti kurma hürriyeti gibi hak ve hürriyetler bakımından uygulanmaktadır⁶¹. Dolayısıyla “herkes” ya da “hiç kimse” olarak ifade edilen hak ve hürriyetlerden yabancıların da faydalanabileceği kabul edilmektedir. Buna ek olarak yalnızca vatandaşlara tanınmış olan hak ve hürriyetlerden yabancıların yararlanabilmeleri mümkün değildir. Diğer taraftan yabancı ile vatandaş arasındaki farklılık hak ve hürriyetleri sınırlama rejimi bakımından⁶² da söz konusudur (1982 Anayasası m. 16)⁶³. 2547 Sayılı Kanun m. 34 yabancı uyruklu öğretim elemanı istihdamını mümkün kılmaktadır. Dolayısıyla yabancı uyruklu da olsa bu kişiler 2547 Sayılı Kanun m. 3/1 uyarınca öğretim elemanı statüsüne sahiptirler. Onlar da Türk vatandaşı olanlarla aynı görevi ifa ederler. Kürsü hürriyeti özeline dönmek gerekirse, 1982 Anayasası m. 27/1 kapsamında geçen “herkes” ifadesi nedeniyle bahse konu yabancı uyruklu öğretim elemanlarının da kürsü hürriyetinin süjeleri olarak kabul edilmeleri gerekir.

Buraya kadar değinilen hususlar çerçevesinde kürsü hürriyetinin hak süjesi somutlaştırılmaya çalışılmıştır. Kürsü hürriyetinin hak süjesi, vakıf üniversitelerinde ve Devlet üniversitelerinde görevli, yabancılar da dâhil olmak üzere tüm öğretim elemanlarıdır. Diğer bir anlatımla vakıf-Devlet, yabancı-vatandaş ayrımı yapılmaksızın, üniversitelerde görevli tüm profesörler, doçentler, doktor öğretim üyeleri, araştırma görevlileri (asistanlar) ve öğretim görevlileri kürsü hürriyetinin koruma alanı içinde yer almaktadırlar.

C. Kürsü Hürriyetinin Konusu

Lincoln’un dediği gibi “*Dünya hiçbir zaman hürriyet kelimesinin iyi bir tarifine kavuşmamıştır*”. Bununla birlikte, 1789 İnsan ve Vatandaş

---

maddesine ve 2547 Sayılı Kanun’un ilgili hükümlerine uygun bir düzenleme yapılmıştır. Diğer bir ifadeyle, vakıf yükseköğretim kurumlarında görev alan akademik personelin mesleki güvenceleri ile Devlet yükseköğretim kurumlarında görev alan akademik personelin mesleki güvenceleri arasında ayırım yapılmamış, bu yönden bilimsel özerklik ilkesine uygun bir düzenleme öngörülmüştür...”. YHGK, 22.03.2017, E.2015/7-1738, K.2017/523, <<http://www.kazanci.com.tr/gunluk/hgk-2015-7-1738.htm>>erişim 15 Aralık 2020.

⁶¹ Tanör ve Yüzbaşıoğlu (n 26) 170-172; Kemal Gözler, *Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II* (Ekin Yayınevi 2011) 527-528.

⁶² Sınırlama rejimi bakımından yabancıların ayrık durumu konusuna takip eden başlık altında değinilecektir.

⁶³ Tanör ve Yüzbaşıoğlu (n 26) 172-173.

Hakları Bildirisi kapsamında “*Hürriyet, başkasına zarar vermeyen her şeyi yapabilmektedir*” şeklinde son derece geniş bir tanım karşımıza çıkar. Montesquieu ise hürriyeti “*kanunların müsaade ettiği her şeyi yapabilmek hakkı*” olarak tanımlar⁶⁴. Bir diğer tanıma göre hürriyet, kısaca “*serbest hareket etme gücü*” olarak tanımlanabilmektedir⁶⁵. Bir başka dikkat çekici tanıma göre ise hürriyet, “*her türlü dış etkiden bağımsız olarak insanın kendi istencine, kendi düşüncesine dayanarak karar vermesi durumu*” olarak, sınırlanması mümkün olan ve fakat yok edilmesi mümkün olmayan bir hak şeklinde tarif edilir⁶⁶. Ancak söz konusu yok edilmezlik niteliği, hürriyetin sınırsız olduğu yönünde anlaşılmalıdır. Hürriyet sınırlıdır. Nitekim bir tanıma göre hürriyet “*bireylerin sınırları belli edilmiş bir alan dahilinde kendi tercih ettikleri gibi karar verebilme ve eylemde bulunabilmelerini ifade eder*”⁶⁷. Farklı vurgularla yapılan söz konusu tanımların birleştiği ortak nokta ise hürriyetin insan davranışlarını (fiillerini) konu edindiği hususudur. Kürsü hürriyetinin konusu, hukuken koruma altına almış olduğu insan davranışlarıdır. Daha önce belirtildiği üzere çalışmada, “kürsü hürriyeti” ifadesi ile üniversitede görevli öğretim elemanlarının ders anlatımları esnasındaki ifade özgürlüğü işaret edilmektedir. Dolayısıyla kürsü hürriyeti, “üniversitede görevli öğretim elemanlarının ders anlatımları esnasındaki ifadelerini” konu edinmektedir.

Kürsü hürriyeti, 1982 Anayasası m. 27’de bilim ve sanat hürriyeti kapsamında pozitif hukuk temelini haiz spesifik bir hukuki koruma alanı oluşturması nedeniyle, süje gibi konu itibarıyla de sınırlı bir niteliğe sahiptir. Bir başka anlatımla kürsü hürriyeti, öğretim elemanlarının herhangi bir yerdeki herhangi bir ifadesini değil, üniversitelerdeki ders anlatımları kapsamındaki ifadelerini konu edinmektedir. Konu unsurunu biraz daha açmak gerekirse üniversite kürsüsü vurgusundan yola çıkarak adlandırmaya çalıştığımız kürsü hürriyeti, “üniversitelerdeki ders anlatımı ya da öğretme eylemi”ne ilişkin bir hukuki koruma tesis etmektedir. Bu nedenle öğretim elemanlarının üniversitelerdeki ders anlatımı dışında gerçekleştirecekleri (sosyal yaşamlarındaki ya da bilimsel eserlerindeki) ifadeler kürsü hürriyeti kapsamında değerlendirilmemelidir.

Diğer taraftan “üniversite kürsüsü” ifadesinin anlamının ortaya konulması da hürriyetin konusu bakımından önem arz etmektedir. “Öğretme” ya da “ders anlatımı” her zaman üniversitedeki derslikte (kürsüde) yapılmamaktadır. Kürsü hürriyeti, yalnızca gerçek bir kürsüye sahip olan bir ortamla sınırlı bir hürriyet alanı olarak anlaşılmalıdır. Aksi halde kürsüden yoksun bir

---

⁶⁴ Kapani (n 4) 4-5.

⁶⁵ Gözler (n 61) 475.

⁶⁶ Ahmet Mumcu ve Elif Küzeci, *İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri* (7. Baskı, Turhan Kitabevi 2015) 11-18.

⁶⁷ Mustafa Erdoğan, *Özgürlük Perspektifinden Hukuk ve Demokrasi* (Kesit Yayınları 2013) 17.

derslikte, söz gelimi öğretim elemanının odasında yapılan bir derste kürsü hürriyetinden söz etmek mümkün olmayacaktır ki bunun hürriyetin doğası ve varlık amacı ile bağdaşmayacağı aşikârdır. Yine benzer durum, içinde bulunduğumuz salgın nedeniyle sürdürülmekte olan uzaktan eğitim açısından da geçerlilik arz etmektedir. Uzaktan eğitimde kürsülerin ya da dersliklerin yerini online platformlar almıştır. Kürsü hürriyeti, öğretim elemanlarının ifa ettikleri öğretim eyleminin olması gerektiği şekilde gerçekleştirilebilmesi amacıyla hizmet etmektedir. Hürriyetin gözettiği menfaat, öğretim elemanının ifade hürriyeti olarak görünse de hürriyetin önemi ve anlamı nedeniyle esasen toplumsal menfaat de korunmaktadır. O halde “üniversite kürsüsü” denildiğinde, üniversite bünyesinde verilmekte olan bir dersin varlığı yeterli olacaktır. Bu bakımdan “üniversite kürsüsü” somut, fiziksel bir unsur ya da şart olarak değil, “öğretme” fiilini spesifik hale getiren bir niteleme olarak anlam kazanmaktadır. Bu bakımdan uzaktan eğitimde internet üzerinden verilen dersler ya da öğretim elemanının derslik dışında verdiği dersler bakımından da kürsü hürriyetinin mevcudiyeti söz konusudur.

Kürsü hürriyetinin konusu olan “öğretme” fiiline de kısaca değinmek hürriyet alanının ortaya konması bakımından önem arz etmektedir. “Öğretme”, “*Bir kimseye bir konuda bilgi ve beceri kazandırmak*” şeklinde tanımlanmaktadır⁶⁸. Kürsü hürriyeti açısından “öğretme” fiilinin konusunu, ilgili ders belirlemektedir. Örneğin; Anayasa Hukuku Dersi kapsamında, öğretim elemanı tarafından öğrencilere, Anayasa Hukuku konuları hakkında bilgi verilmesi beklenir. Öğretim elemanı Anayasa Hukuku Dersi hakkında öğretimde bulunmak yerine, ders saatinde fıkralar anlatıyorsa ya da dersle ilgili görülemeyecek şekilde subjektif siyasi ya da ideolojik propaganda⁶⁹ yapıyorsa kendisinin kürsü hürriyetinin hukuki korumasından faydalanabilmesi söz konusu olmayacaktır. Zira verilen örnekte, fiziksel olarak kürsüde gerçekleştirilmiş olsa dahi ders ile ilgisi bulunmayan ifadelerin kürsü hürriyetinin konusu olan “öğretme” fiilini karşılamayacağı ortadadır. Benzer durum öğretim elemanının kürsüde (ya da ders anlatımı esnasında) öğrencilere ya da sair üçüncü kişilere hakaret etmesi halinde de geçerlilik arz edecektir. Bu bakımdan hürriyetin konusu olan “öğretme” eyleminin karşılanıp karşılanmadığı hususunun her bir somut olay için ayrıca değerlendirilmesi⁷⁰, kürsü hürriyetinin sağlıklı bir

---

⁶⁸ TDK, ‘Öğretme’, *Güncel Türkçe Sözlük* <<https://sozluk.gov.tr/>> erişim 17 Aralık 2020.

⁶⁹ Bu hususta bilimsel faaliyet ile siyasi faaliyet ayrımı yapılmaktadır. Öğrencileri belirli bir ideoloji doğrultusunda eğitmek bilim hürriyeti korumasından yararlanamayacaktır. Atalay (n 21) 24. Ayrıca aynı görüşün farklı bir açıklaması için bkz. Şen (n 36) 445.

⁷⁰ Bu hususta asıl görev AYM’ye düşmektedir. Zira anayasa normlarının yorumlanması anayasal devlet düzeninde en az anayasa metni kadar önem arz eder. Kapani (n 4) 137. Yorum konusunda anayasa mahkemelerinden beklenen tutum ise hak eksenli, hürriyetçi bir yaklaşım izlemeleridir. Zühtü Arslan, ‘Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması:

şekilde varlık amacına hizmet edebilmesi bakımından son derece önemli ve gereklidir.

D. Kürsü Hürriyetinin Muhatabı

Kürsü hürriyetinin hukuki niteliği konusunda değinilmesi gereken bir diğer husus ise hürriyetin muhatabı meselesidir. Diğer bir ifade ile kürsü hürriyeti kime karşı ileri sürülebilecektir? Hak ve hürriyetlerin asli yükümlüsünün devlet olarak kabul edilmesi anayasacılık düşüncesinin tabii bir neticesidir⁷¹. Bununla birlikte 1982 Anayasası m. 11 gereğince, Anayasa kurallarının dolayısıyla da temel hak ve hürriyetlerin devlet gibi, özel kişileri de “bağladığı” ortadadır. Alman doktrininde temel hakların özel hukuk kurallarını doğrudan ya da dolaylı olarak etkilediği kabul edilmektedir. Benzer şekilde İsviçre doktrininde dolaylı etkinin kabulü söz konusudur⁷². Bu noktada ise temel hak ve hürriyetlerin özel kişileri bağlayan oluşunun, bu hak ve hürriyetlerin süje tarafından diğer özel kişilere karşı ileri sürülebilmelerini mümkün kılıp kılmadığı sorusu karşımıza çıkmaktadır. *Gözler*’e göre, bireysel hak ve hürriyetlerin özel kişilere karşı ileri sürülebilmesi mümkünken, siyasi hak ve hürriyetler ile sosyal hakların yalnızca devlete karşı ileri sürülebilmesi mümkündür. Bununla birlikte *Gözler*, muhatabın belirlenmesi hususunda, her hak ve hürriyetin ayrıca tartışılması gerektiğini öne sürmektedir⁷³.

Kanaatimizce bir hak ve hürriyetin muhatabı ile o hak ve hürriyetin ileri sürülebilmesi, özel hukuk ilişkilerine etkide bulunması ya da ilgiliyi bağlaması ayrı şeylerdir. Evet, bireysel hak ve hürriyetler 1982 Anayasası m. 11 kapsamında devlet yanında özel kişileri de bağlamaktadır. Diğer bir ifadeyle özel kişilerin de hak ve hürriyetlere saygı göstermesi gerekir. Ancak bir hak ve hürriyetin sağladığı hukuki koruma alanı konusunda muhatap devletten başkası değildir. Bir hak ve hürriyetin özel kişi tarafından ihlal edilmesi halinde, bu hak ve hürriyetin yegâne muhatabı olan devlet hak ihlalini sona erdirmekle yükümlüdür. Nitekim bir temel hak ve hürriyetin ihlal edilmesi halinde başvuru (AYM’ye ya da AİHM’ye bireysel başvuru yolu gibi) hukuki çareler⁷⁴ de yine devleti muhatap almaktadır⁷⁵.

Konuya açıklık getirmek adına *Kelsen*’in görüşlerine bakmak faydalı olacaktır. *Kelsen*, hukukun etkililiğini güç unsuruna bağlamaktadır. Hukuk,

---

Anayasanın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler’, (2002) 27 *Liberal Düşünce* 19, 30.

⁷¹ *Gözler* (n 61) 532.

⁷² Konuya dair ayrıntılı bilgi için bkz. Zafer Gören, *Temel Hak Genel Teorisi* (4. Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlük Matbaası 2000) 27, 72-83.

⁷³ *Gözler* (n 61) 534-538.

⁷⁴ AYM’ye ya da AİHM’ye bireysel başvuru yolu gibi. AYM’ye bireysel başvurunun hukuki niteliği hakkında bilgi için bkz. Nazmiye Güveyi, *Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Aşamaları* (On İki Levha Yayıncılık 2015) 30-33.

⁷⁵ Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, *İnsan Hakları* (Matus Basımevi 2006) 47.

güç ile özdeş olmasa bile, belli bir güç sistemi ya da organizasyonu olarak kabul edilmektedir. Bir hukuk kişisi olan devlet, hukuk sisteminin etkililiği hususunda kendisini göstermektedir⁷⁶. Bu bakış açısıyla yaklaşıldığında, bir temel hak ve hürriyetin özel bir kişi tarafından ihlali halinde (ki bu aynı zamanda hukuk normunun ihlalidir), yargı fonksiyonu ya da daha geniş ifadeyle cebri eylemler vasıtasıyla söz konusu ihlalin hukuki gereği devlet tarafından yerine getirilebilecektir⁷⁷.

Benzer durum birer gerçek kişi olan kamu görevlilerinin işlem ve eylemleri bakımından devletin muhataplığını ve hatta sorumluluğunu daha da belirginleştirir. *Kelsen*, bu durumu, “isnat sorunu” olarak irdelemektedir. Yazara göre, hukuk normu sebebiyle insan eylemlerinin devlete isnat edilebilmeleri söz konusudur⁷⁸. 1982 Anayasası m. 129/5 hükmü bu duruma somut bir örnek teşkil etmektedir. Anılan hükme göre, memurlar ve diğer kamu görevlilerinin yetkilerini kullanırken işledikleri kusurlara dayalı tazminat davalarının ilgili özel kişiye değil idareye karşı açılacağı öngörülmektedir. Bu düzenlemede devletin muhataplığı (ve sorumluluğu) daha da açık bir şekilde somutlaşır. Yine aynı düzenlemede devlet hem sorumlu idare hem de yargılama fonksiyonu bakımından (cebri güç olarak) iki boyutlu bir muhataplıkla karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla *Çeçen* tarafından da ifade edildiği üzere, kültürel gelişime karşı ve dolayısıyla da bilimsel faaliyetlere ve kültür ve sanat insanlarına karşı yönelen tehditlerin devlet tarafından önlenmesi beklenir⁷⁹.

Kısaca değinilmeye çalışılan tüm bu nedenlerle ve anayasacılık düşüncesinin temel gayesi çerçevesinde kanaatimizce, temel hak ve hürriyetlerin muhatabının özel kişiler değil, devlet olarak kabul edilmesi gerekir. Bu nedenle kürsü hürriyetinin muhatabının da devlet olduğu sonucuna ulaşmak mümkündür. Diğer hak ve hürriyetlerde olduğu gibi kürsü hürriyetiyle ilgili olarak da devletin, onu “tanıma”, “dokunmama”, “koruma”, “temin/tedarik” ödevleri⁸⁰ bulunmaktadır.

Buraya kadar yapılan açıklamalar ışığında kürsü hürriyetinin niteliği itibarıyla ne denli önem arz ettiği izah edilmeye çalışılmıştır. Bu meyanda şunu da belirtmek gerekir ki 1982 Anayasası kapsamında yer alan kürsü hürriyetinin yukarıda betimlenmeye çalışılan varlık amacına hizmet edebilmesi, monist bir yaklaşımla, her bir anayasal hakkın bir bütünün ayrılmaz birer parçası olarak

---

⁷⁶ Kelsen (n 37) 74, 75, 131.

⁷⁷ Devlete atfedilen bu fonksiyonlar, devletin varlık sebeplerinden “şahsi faaliyet ve ilişkileri düzenleme fonksiyonu” olarak ifade edilmektedir. A. Selçuk Özçelik, *Esas Teşkilât Hukuku Dersleri Birinci Cilt Umumi Esaslar* (Fakülteler Matbaası 1982) 148-149.

⁷⁸ Kelsen (n 37) 126-127.

⁷⁹ Çeçen (n 11) 212.

⁸⁰ Söz konusu dört ödev insan haklarına karşı devletin ödevleri olarak kabul edilmektedir. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (n 75) 22-24.

varlık gösterebilmelerine bağlı bulunmaktadır. Dolayısıyla kürsü hürriyetine atfedilen değer ve önem ancak diğer anayasal haklara da aynı oranda önem yüklenmesi kaydı ile anlam kazanabilecektir. Anayasal haklar konusundaki monist yaklaşım ise hak ve hürriyetlerin sınırları meselesini karşımıza çıkarır. Diğer tüm hak ve hürriyetler gibi, 1982 Anayasal düzeninde bir anayasal hak olarak tanınan kürsü hürriyetinin de en başta kendi varlığı için diğer anayasal hakların koruma alanıyla ahenk içinde bulunması gerekir ki bu aynı zamanda kürsü hürriyetinin de diğer anayasal haklar gibi bir dizi sınırları olduğu anlamına gelir. Devam eden başlığın amacı, söz konusu sınırları belirginleştirme çabasından ibarettir.

IV. KÜRSÜ HÜRRIYETİNİN SINIRLARI

Toplum hayatının sürdürülebilmesi adına hak ve hürriyetlerin sınırlandırılması bir zorunluluk olarak kabul edilmektedir⁸¹. Bu kabul, “ötekine saygı”, “farklı hürriyetler arasındaki kesişim” ve en başta da “insan aklı” düzleminde temellendirilebilmektedir⁸². Bir hak ve hürriyetin sınırlandırılması halinde, ilgili hak ve hürriyetin süjesine sağladığı imkânların kanun ile daraltılması söz konusudur⁸³. Öğretide “norm alanının daraltılması” olarak da ifade edilen sınırlama ile çizilen sınırların, anayasada ya da uluslararası insan hakları belgesinde yer bulan kısmı “açık sınırlar” olarak adlandırılır⁸⁴. Açık sınırların, hak ve hürriyetin doğasından kaynaklanan “içkin” ya da “temel hak içeriksel” sınırların ifadesi olarak anayasada yer alması halinde ise artık bir “sınırlama”dan ziyade ilgili hak ve hürriyetin “sınırlılığı” söz konusudur. Zira “sınırlılık” hali ilgili hak ve hürriyetin kendisinde mevcuttur⁸⁵. Bu nedenle kürsü hürriyetinin sınırları, sınırlama ve sınırlılığın birleşimi olarak anlaşılmalıdır.

---

⁸¹ Kapani (n 4) 223. *Teziç*'e göre, düşünce hürriyeti ile bilim ve sanat hürriyeti içerik itibarıyla “sınırlanması” mümkün olmayan bir niteliği haizdir. Bu nedenle söz konusu hak ve hürriyetler olsa olsa yararlanma amacına hizmet edebilecek şekilde “düzenlemeye” tabi tutulabilirler. *Teziç* (n 8) 236.

⁸² Hasan Tahsin Fendoğlu, ‘2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması (AY. Md.13)’ (2002) 19 Anayasa Yargısı 111, 120-121; Meltem Dikmen Caniklioğlu, *Anayasal Devlette Meşruiyet* (Yetkin Yayınları 2010) 155.

⁸³ Atar (n 19) 137.

⁸⁴ Abdurrahman Eren, *Özgürlüklerin Sınırlandırılmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gerekliliği* (Beta Yayıncılık 2004) 16-17.

⁸⁵ Bu bakımdan örneğin 1982 Anayasası m. 34 kapsamında “silahsız ve saldırısız” nitelemesi, toplantı ve gösteri yürüyüşü düzenleme hakkının içeriksel (içkin) bir sınırı, doğasından kaynaklanan bir “sınırlılığı”dır. Kanun koyucu tarafından söz konusu sınırların düzenlenmesi teknik anlamda sınırlama değil, norm alanını daraltmayacak yalnızca açıklayıcı (déclaratif) olacaktır. Bkz. Fazıl Sağlam, *Temel Hakların Sınırlanması ve Özü* (AÜSBF Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi 1982) 32-34; Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku* (18. Baskı, Yetkin Yayınları 2018) 119-121; Gören (n 22) 392-393; Gözler (n 10) 297; Erdoğan (n 8) 204.

Gören'e göre; hak ve hürriyetlerin, süje tarafından denetimsiz ya da aşırı kullanılması ihtimaline karşı, diğer kişilerin temel hak ve hürriyetlerinin korunması maksadıyla, kamu yararıyla temel hak ve hürriyetlere devlet tarafından "müdahale" edilebilmektedir. Söz konusu müdahale, ilgili hak ve hürriyetin sınırlanması ve kayıtlanması anlamına gelmektedir. Müdahale, geniş bir kapsama sahiptir. Zira devlet tarafından söz konusu müdahalenin; yasa, tüzük ve yönetmelik gibi düzenlemelerle yapılabileceği gibi idari işlem ya da mahkeme kararı ile de gerçekleştirilebileceği de kabul edilmektedir⁸⁶. Böylece *Gören*'in "düzenleme"yi, müdahalede (sınırlamada) başvurulabilecek bir yöntem olarak nitelendirdiği anlaşılmaktadır.

Sınırlama ve düzenleme arasındaki ilişkiyi derin bir şekilde irdelediği eserinde *Sağlam*, öğretilerdeki farklı görüşlere değindikten sonra, her sınırlamanın bir düzenleme olduğu ve fakat her düzenlemenin bir sınırlama olmadığı yönündeki görüşünü ortaya koyar. *Sağlam*'a göre düzenleme yoluyla her zaman norm alanı daraltılmaz. Kimi düzenlemeler ilgili hak ve hürriyetin kullanımını kolaylaştıran, koruma alanını güçlendiren ve etkinliğini pekiştiren bir niteliği haizdirler⁸⁷. Bu nedenlerle düzenleme ile sınırlamanın (müdahalenin) özdeş olmadığını kabul etmek mümkündür.

2001 Anayasa Değişikliği sonrasında, 1982 Anayasası'nın 13'üncü maddesi kapsamında, temel hak ve hürriyetlerin sınırlanmasında uyulmasında gereken cari şartlar şu şekilde ifade edilmektedir:

"Temel hak ve hürriyetler, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünün, milli egemenliğin, Cumhuriyetin, milli güvenliğin, kamu düzeninin, genel asayişin, kamu yararının, genel ahlakın ve genel sağlığın korunması amacı ile ve ayrıca Anayasanın ilgili maddelerinde öngörülen özel sebeplerle, Anayasanın sözüne ve ruhuna uygun olarak kanunla sınırlanabilir.

Temel hak ve hürriyetlerle ilgili genel ve özel sınırlamalar demokratik toplum düzeninin gereklerine aykırı olamaz ve öngörüldükleri amaç dışında kullanılamaz.

*Bu maddede yer alan genel sınırlama sebepleri temel hak ve hürriyetlerin tümü için geçerlidir."*⁸⁸.

---

⁸⁶ Gören (n 72) 87-88.

⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Sağlam (n 85) 17-22.

⁸⁸ 1982 Anayasası'nın sınırlama rejimi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. Atar (n 19) 136-142; Demir (n 24) 416-420; Eren (n 84) 61-173; Erdoğan (n 8) 204-211; Özbudun (n 85) 109-119; Eroğul (n 20) 311-312; Gören (n 22) 397-406; Gözler (n 10) 303-368; Soysal (n 15) 196-200; Tanör ve Yüzbaşıoğlu (n 26) 155-165; Kemal Gözler, '3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği' (2002) 19 Anayasa Yargısı 326, 326-354.

13'üncü maddede belirtilmiş olan şartlar, olağan dönem için geçerlilik arz etmektedir. Olağanüstü hallerde (savaş, seferberlik ve olağanüstü hallerde) ise Anayasa'nın 15'inci maddesi uygulanmalıdır⁸⁹. Bahse konu 15'inci madde hükmüne göre:

“Savaş, seferberlik (...) veya olağanüstü hallerde, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükler ihlal edilmemek kaydıyla, durumun gerektirdiği ölçüde temel hak ve hürriyetlerin kullanılması kısmen veya tamamen durdurulabilir veya bunlar için Anayasada öngörülen güvencelere aykırı tedbirler alınabilir.

Birinci fıkrada belirlenen durumlarda da, savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelen ölümler (...) dışında, kişinin yaşama hakkına, maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne dokunulamaz; kimse din, vicdan, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanamaz ve bunlardan dolayı suçlanamaz; suç ve cezalar geçmişe yürütülemez; suçluluğu mahkeme kararı ile saptanıncaya kadar kimse suçlu sayılamaz...”⁹⁰.

Öyleyse kürsü hürriyetinin “sınırlanması” konusunu 13'üncü ve 15'inci maddeler çerçevesinde, iki farklı açıdan irdelemek mümkündür. Akabinde sınır meselesini “sınırlılık” penceresinden de ele almak gerekir.

A. Olağan Dönemde Sınırlama

2001 değişikliği ile birlikte 1982 Anayasası m. 13 kapsamında, bir hak ve/veya özgürlüğün sınırlanabilmesi için o hak ve/veya özgürlüğün düzenlendiği (ilgili) madde kapsamında mevcut bir (özel) sınırlama sebebine dayanma zorunluluğu getirilmiştir. Dolayısıyla yasa koyucu tarafından kanun ile çizilmek istenen her bir sınırın, ilgili hak ve/veya özgürlüğün düzenlendiği maddede yer alan özel bir sınırlama sebebine muhtaç olması söz konusudur. Diğer bir ifadeyle 13'üncü maddeye göre, bir hak ve/veya hürriyetin düzenlendiği ilgili Anayasa maddesinde (özel) bir sınırlama sebebi mevcut değilse o hak ve/veya hürriyetin kanun ile sınırlanabilmesi mümkün değildir⁹¹. Ancak bu durum, hakkında herhangi bir sınırlama sebebi bulunmayan hak ve hürriyetlerin tümünden sınırsız olduğu anlamına gelmez. Zira anayasal sınırlar ya da objektif sınırlar, sınırlama sebeplerinden bağımsız olarak hak ve hürriyetlere ilişkin sınır oluşturabilmektedirler⁹².

---

⁸⁹ Gözler (n 10) 381.

⁹⁰ Olağanüstü hallerde uygulanması gereken sınırlama şartları konusunda bkz. Atar (n 19) 152-153; Demir (n 24) 421-423; Erdoğan (n 8) 214-216; Özbudun (n 85) 121-124; Eroğul (n 20) 312-313; Gözler (n 10) 368-388; Gören (n 22) 410; Mehmet Turhan, *Siyaset ve Anayasa* (Gündoğan Yayınları 1995) 169-175; Soysal (n 15) 200-203; Tanör ve Yüzbaşıoğlu (n 26) 165-169.

⁹¹ Gözler (n 10) 314-320.

⁹² Abdurrahman Eren, *Anayasa Hukuku Dersleri* (2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2020) 554-560.

1982 Anayasası dâhilinde kürsü hürriyeti, Anayasa'nın 26'ncı maddesinde değil, 27'nci maddesinde düzenlenmektedir. Bu durum özellikle 27'nci maddede yer alan sınırlama sebeplerinin kürsü hürriyetine uygulanamayacağına dair bir çıkarsamayı gerektirmesi nedeniyle önem arz etmektedir. Öyle ki yukarıda değinildiği üzere, 26'ncı maddede ifade hürriyetine çizilen sınırlama sebepleri alan olarak son derece geniştir. Oysa 27'nci maddenin 2'nci fıkrası kapsamında, yalnızca *yayma hakkına* ilişkin bir anayasal sınır çekilmektedir⁹³. Bu noktada yayma hakkı ile kürsü hürriyetinin ilişkisini çözümlenmek gerekir. Zira Anayasa'nın 27'nci maddesinin 2'nci fıkrasında sayılan sınırlama sebeplerinin kürsü hürriyetini işaret edip etmediği ancak bu yolla çözüme kavuşturulabilecektir.

“Yayma(k)” kelimesi Sözlük'te “*Birçok kimseye duyurmak*” anlamına gelmektedir⁹⁴. Sözlük tanımından yola çıkıldığında, kürsü hürriyeti kapsamında öğretim elemanlarının ders anlatım eylemlerini bir nevi yayma eylemi olarak nitelendirebilmek mümkündür. Şöyle ki kürsü hürriyetinde öğretim elemanı tarafından dışa vurulan ifadelerin “birçok kimseye duyurulması” söz konusudur. Ancak hukukta yayma hakkını bu denli geniş kapsamlı olarak ele almak mümkün değildir. Bu görüşün iki farklı gerekçe ile desteklenebilmesi mümkündür:

İlk olarak anayasa koyucunun lafzına bakmak gerekir. 27'nci maddenin ilk fıkrasında, anayasa koyucu “öğretme” ile “yayma” kelimesini iki farklı anlama sahip olan iki ayrı eylemi işaret etmek amacıyla kullanmaktadır. Sırf bu sebeple yayma hakkına ilişkin anayasal sınırın bilim ve sanat hürriyetinin öğretim hakkına ya da diğer bir ifadeyle kürsü hürriyetine atfedebilmek mümkün değildir.

Diğer taraftan ikinci olarak, Türk mevzuatına bakmak gerekir. Bu bağlamda ise yayma hakkı, fikir ve sanat eserleri hukuku terminolojisinde yer alan bir terim olarak karşımıza çıkmaktadır. 5846 sayılı Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu kapsamında “yayma hakkı”, eser sahibine tanınmış olan haklardan biridir. Aynı Kanun kapsamında yayma hakkı genel olarak, “*Bir eserin aslını veya çoğaltılmış nüshalarını, kiralamak, ödünç vermek, satışa çıkarmak veya diğer yollarla dağıtmak*” konusunda münhasıran eser sahibinin yetkili olduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısıyla yayma hakkının, mevzuattaki anlamına göre, “eser yoluyla yapılan bir ifade açıklaması olarak” anlamlandırılması ve kürsü hürriyetinden ayrı tutulması gerekir.

---

⁹³ Söz konusu sınıra, 27'nci maddenin son fıkrası ile birlikte bilim ve sanat hürriyetine yönelik keyfi müdahaleye açık kapı bırakması ve AİHM'nin tanımladığı demokratik toplum ile uyumsuz bulunması nedenleriyle eleştiriler yöneltilmektedir. Bkz. Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı (n. 75) 68-69.

⁹⁴ TDK, ‘Yaymak’, *Güncel Türkçe Sözlük*, <<https://sozluk.gov.tr/>>erişim 15 Kasım 2020.

Kısaca izah edilen iki gerekçe nedeniyle kürsü hürriyetinin 1982 Anayasası m. 27 kapsamında, herhangi bir özel sınırlama sebebine tabi tutulmadığını, bu nedenle yasama erkince kanun ile sınırlanamayacağını söylemek hatalı olmayacaktır. Ancak bu durum yalnızca vatandaşlar bakımından geçerlilik arz etmektedir. Zira yabancılar bakımından kürsü hürriyetinin, Anayasa m. 16 uyarınca milletlerarası hukuka uygun olarak, kanunla sınırlanabilmesi mümkündür.

B. Olağanüstü Hâllerde Sınırlama (Kullanılmasının Durdurulması)

Olağanüstü hâllerde, tüm hak ve hürriyetler gibi kürsü hürriyetinin sınırlanabilmesi için de 13'üncü maddede belirtilen şartların varlığı aranmaz. Çünkü 13'üncü madde ile 15'inci madde arasında "dérogation" (derogasyon) ilişkisi mevcuttur. Derogasyon, tanımlanmış bir durumun ortaya çıkması nedeniyle normalde uygulanması gereken kuralın uygulanmaması anlamına gelmektedir⁹⁵. Bu nedenle şayet olağanüstü hâl ilan edilmiş ise artık 15'inci madde uygulanır. Dolayısıyla olağanüstü hâllerde kürsü hürriyetinin sınırlanabilmesi için bir kanuna ihtiyaç duyulmaz ya da Anayasa'nın 27'nci maddesinde özel bir sınırlama sebebinin varlığı aranmaz. Olağanüstü hâllerde temel hak ve hürriyetlerin kullanılmasının durdurulması, ölçülülük ilkesine uygun olma⁹⁶, milletlerarası hukuktan doğan yükümlülükleri ihlâl etmeme⁹⁷ ve sert çekirdekli haklara⁹⁸ dokunmama olmak üzere üç temel hukuki güvence dâhilinde mümkündür⁹⁹. Dolayısıyla olağan dönemde yasama erkince sınırlanması mümkün olmayan kürsü hürriyetinin, olağanüstü hâl döneminde sınırlanabilmesi mümkündür. Zira kürsü hürriyeti sert çekirdekli

⁹⁵ Gözler (n 10) 383.

⁹⁶ Ölçülülük ilkesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Yüksel Metin, 'Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke midir?' (2017) 7/1 SDÜHFD 1, 1-74.

⁹⁷ Bu yükümlülüklerden; taraf olunan antlaşmalar ve sözleşmeler yanında uluslararası hukukun genel ilkelerinin de anlaşılması gerektiği öğretilmektedir. Gözler (n 10) 370-371; Tanör ve Yüzbaşıoğlu (n 26) 168.

⁹⁸ Sert çekirdekli haklar (AY. m. 15/2): savaş hukukuna uygun fiiller sonucu meydana gelene ölümler dışında yaşama hakkı, maddi ve manevi varlığının bütünlüğü, dini, vicdani inanç, düşünce ve kanaatlerini açıklamaya zorlanmama ve suçlanmama, suç ve cezaların geçmişe yürütmezliği ve masumiyet karinesinden müteşekkildir. Konuya dair bilgi için bkz. Atar (n 19) 152-153; Erdoğan (n 8) 214-216; Gören (n 22) 359-360; Gözler (n 10) 374-375; Soysal (n 15) 201-203; Tanör ve Yüzbaşıoğlu (n 26) 164-165.

⁹⁹ Söz konusu hukuki güvencelerin etkinliği ise kanun hükmünde olan olağanüstü hâl cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin yargı denetimi dışında bırakılması hasebiyle etkisiz olmakla eleştirilmektedir. Özbudun (n 85) 123-124. Bununla birlikte Resmî Gazete'de yayımlandıkları gün Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) onayı sunulmaları gereken bahse konu kanun hükmünde kararnamelerin, TBMM tarafından kanun ile onaylandıktan sonra AYM tarafından denetlenmelerinin mümkün olduğu kabul edilmektedir. Gözler (n 10) 963-964.

haklar arasında yer almamaktadır. Diğer taraftan söz konusu sınırlama, kanun ile yapılabileceği gibi, olağanüstü hâl cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile de yapılabilir.

Bununla birlikte olağanüstü hâl döneminde çıkarılan cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin niteliği gereği, “yer”, “zaman” ve “sebeP” bakımından sınırlarının bulunduğu göz ardı edilmemelidir. Olağanüstü hâl ülkenin tamamında değil de yalnızca bir bölümünde ilan edilmiş ise temel hak ve hürriyetlere ilişkin sınırlamalar yalnızca ilgili bölgede geçerlilik arz edecektir. Bu yer bakımından sınırdır. Zaman bakımından ise olağanüstü hâl cumhurbaşkanlığı kararnameleri “geçici”¹⁰⁰ bir dönem için çıkarılmalıdır. Bu nedenle sınırlı bir süre için ilan edilen olağanüstü hâl sona erdiğinde, temel hak ve hürriyetlere dair sınırlamaların da sona ermesi söz konusudur. SebeP bakımından ise olağanüstü hâl cumhurbaşkanlığı kararnamelerinin, olağanüstü hâl ilanına neden olan sebebe bağlı, ilgisiz olmayan sınırlamalar getirmesi, amacına hizmet etmesi beklenir¹⁰¹. Dolayısıyla olağanüstü hâl dönemindeki sınırlama yetkisini, varlık amacından saptırmamak adına, 15’inci maddede yer alan şartlar (sınırlar) ile olağanüstü hâl döneminin niteliğinden kaynaklanan sınırlar çerçevesinde, kayıtlı bir şekilde kabul etmek gerekir. Kanaatimizce, “hürriyet karinesi” (“presumption of liberty” ya da “in favorem libertatis”)¹⁰² olarak anılan yorum ilkesi ya da benzer amaca hizmet eden “mümkün olan en fazla etki ilkesi”¹⁰³ bu görüşü haklı kılma konusunda kâfidir.

Öyle ise 1982 Anayasal düzeninde kürsü hürriyeti, olağanüstü hâl dönemi hariç olmak üzere sınırsız bir hürriyet alanı olarak mı kabul edilmektedir? Oysa yukarıda hürriyetin sınırlarının, “sınırlama” ile “sınırlılık” birleşiminden müteşekkil olduğu ifade edilmişti. Dolayısıyla bu soruya sağlıklı cevap verebilmek için külli (tümel) yorumda¹⁰⁴ bulunmak ve kürsü hürriyetinin sınırlılığını irdelemek gerekir. Külli yorum ise bizi öncelikle Anayasa m. 14, sonrasında ise Anayasa m. 129 ve m. 130’a yönlendirmektedir.

---

¹⁰⁰ *Kapani*, olağanüstü hâl dönemlerinin “geçici” niteliğinin son derece önemli olduğuna, bunalım dönemlerinin antidemokratik yönetimlerin ortaya çıkışında köprü olarak, kötüye kullanılabilmesine dikkat çekmektedir. Bu nedenle tehlike dönemi geçer geçmez, en kısa sürede olağan hukuk düzenine dönüşmesi gerekir. Bkz. *Kapani* (n 4) 243.

¹⁰¹ *ibid* 377-378.

¹⁰² Bu ilke aynı zamanda yetkilerin dar, hürriyetlerin ise geniş olarak yorumlanması şeklinde özetlenebilmektedir. Konuya dair bilgi için bkz. *Gözler* (n 32) 347-348.

¹⁰³ Bu ilkeye göre, anayasa hükümlerinin yorumlanmasında temel hak ve hürriyetlerin etkinliğini kuvvetlendirecek olan yorum tercih edilmelidir. Bkz. *Gören* (n 22) 31.

¹⁰⁴ Külli yorum anayasa hukuku öğretisinde “Anayasanın bir bütün olarak yorumlanması ilkesi ya da anayasanın bütünlüğü ilkesi” olarak ifade edilmektedir. Bu ilkeye göre, yoruma konu anayasanın bir bütün olarak göz önünde tutulması ve anayasanın sahip olduğu “değer yargıları ile temel ilkeleri” dikkate alınmak suretiyle anlamlandırmanın yapılması gerekmektedir. *ibid* 30-31.

C. Kürsü Hürriyetinin Sınırlılığı

2001 değişikliği sonrasında Anayasa m. 14'e göre:

“Anayasada yer alan hak ve hürriyetlerden hiçbiri, Devletin ülkesi ve milletiyle bölünmez bütünlüğünü bozmayı ve insan haklarına dayanan demokratik ve lâik Cumhuriyeti ortadan kaldırmayı amaçlayan faaliyetler biçiminde kullanılamaz.

Anayasa hükümlerinden hiçbiri, Devlete veya kişilere, Anayasayla tanınan temel hak ve hürriyetlerin yok edilmesini veya Anayasada belirtilenden daha geniş şekilde sınırlandırılmasını amaçlayan bir faaliyette bulunmayı mümkün kılacak şekilde yorumlanamaz.”.

Bu haliyle 14'üncü madde, diğer hak ve hürriyetler gibi kürsü hürriyeti için de anayasa koyucu tarafından belirlenmiş bir “anayasal sınır” ve “hürriyetin sınırlılığına dair bir unsur” olarak düşünülebilir. Söz konusu düzenlemenin varlığının pratikte anlamsız olduğu, objektif sınırlar nedeniyle hiçbir hak ve hürriyetin kötüye kullanılmasının düşünülemeyeceği de öğretide savunulmaktadır¹⁰⁵. Ancak geçmişte, bilim ve sanat hürriyeti bakımından da geçerli olacak biçimde, 14'üncü maddenin “genel bir sınırlama kuralı” olarak kullanılabilmesi AYM kararıyla tecrübe edilmiştir¹⁰⁶. Bu nedenle gerekli ya da gereksiz olduğu yönündeki tartışma bir yana konulmalı ve 14'üncü maddenin, “anayasa yargısı bakımından etkin bir vasıta” olarak kabul edilmesi gerekir.

2001 değişikliği sonrasında 14'üncü maddenin cari şekli ile sınırlayıcı niteliğinin azaltıldığı, “düşünceyi” değil “eylemi” sınırlandırma amacına yöneltildiği kabul edilmektedir¹⁰⁷. Bununla birlikte mevcut durumda söz konusu değişikliğin AYM tarafından bu şekilde, hürriyet lehine ele alınıp alınmayacağı içtihatların netleştireceği düşünülmektedir¹⁰⁸. Kürsü hürriyeti özelinde ise 14'üncü maddede geçen “faaliyetler” kapsamına, “öğretme” faaliyetinin dâhil edilmesinin önünde hukuki bir engel bulunmadığını belirtmek gerekir. Diğer taraftan, bizim de görüşüne katıldığımız *Özbudun*'a

---

¹⁰⁵ Özbudun (n 85) 121; Gözler (n 10) 296.

¹⁰⁶ Tanör ve Yüzbaşıoğlu (n 26) 153. AYM'ye göre; “13, 14. ve 15. maddelerde ise özgürlüklere ya da bunların kullanılmasına ilişkin genel sınırlamalar kurala bağlanmaktadır. Bu kuralların incelenmesi, herkes için özgürlüğün asıl olduğunu bunların sınırlandırılmasının ise gerçekleşmesi güç koşullara bağlandığını açıkça ortaya koymaktadır.” Bkz. AYM, E.1985/8, K.1986/27, 26/11/1986.

¹⁰⁷ Atar (n 19) 151-152; Özbudun (n 85) 121; Yusuf Şevki Hakyemez, ‘Temel Hak ve Özgürlüklerde Objektif Sınır Kavramı ve Düşünce Özgürlüğünün Objektif Sınırları’ (2002) 57-2 AÜSBFD 17, 37.

¹⁰⁸ Tanör ve Yüzbaşıoğlu (n 26) 154.

göre, temel hak ve hürriyetler ancak 14'üncü maddede geçen eylemlerle “açık ve yakın bir nedensellik ilişkisi” içinde bulunmaları halinde kötüye kullanılmış sayılmalıdır¹⁰⁹. Bu sebeple kanaatimizce olması gereken, AYM tarafından hürriyetçi bir tutum takınılması ve kürsü hürriyetinin (öğretme eyleminin) düşünce (ifade) hürriyeti kapsamında değerlendirilmesidir. Bu yaklaşım 2001 değişikliğini anlamlı kılacak bir yaklaşım olması yanında¹¹⁰, *Atar*'ın vurguladığı gibi eylem olmaksızın kötüye kullanımın olup olmadığının belirlenemeyeceği gerçeği¹¹¹ ile de örtüşmektedir. Tüm bunlara rağmen sonuç olarak, 14'üncü maddenin cari şekli ile kürsü hürriyeti bakımından “potansiyel bir sınırlılık unsuru” olarak varlığını sürdürdüğünü söylemek yanlış olmayacaktır.

Kürsü hürriyetinin sınırlılığına dair bir diğer hüküm ise Anayasa m. 129 kapsamında yer almaktadır. Kürsü hürriyetinin hak süjesi olan öğretim elemanları “kamu görevlisi” olarak kabul edilmektedir (2547 s. Kanun m. 53/b)¹¹². Anayasa'nın 129'uncu maddesine göre, “*Memurlar ve diğer kamu görevlileri Anayasa ve kanunlara sadık kalarak faaliyette bulunmakla yükümlüdürler.*” 129'uncu madde bu ifadeyle kürsü hürriyeti açısından bir diğer (potansiyel) sınırlılık olarak, “anayasaya sadakat yükümlülüğü”nü ortaya koymaktadır. Anayasaya sadakat yükümlülüğü bakımından da 14'üncü madde için önerilen “açık ve yakın bir nedensellik ilişkisi” ölçütünün kabulü aynı gerekçelerle yerinde olacaktır. Diğer taraftan son derece geniş kapsamlı bir niteliği haiz “faaliyette bulunmak” ifadesi, 129'uncu maddenin de kürsü hürriyeti için “potansiyel bir sınırlılık unsuru” olarak kabul edilmesini gerektirmektedir.

1982 Anayasası m. 130/4 ise ilk bakışta kürsü hürriyeti ile ilişkili görülmesi muhtemel bir diğer anayasal sınır çizmektedir. Bu hükme göre, “*Üniversiteler ile öğretim üyeleri ve yardımcıları serbestçe her türlü bilimsel araştırma ve yayında bulunabilirler. Ancak, bu yetki, Devletin varlığı ve bağımsızlığı ve milletin ve ülkenin bütünlüğü ve bölünmezliği aleyhinde faaliyette bulunma serbestliği vermez.*”. Sınırlama dar yorumlanır kuralı gereği, bahse konu anayasal sınırın bilim hürriyetinin “öğretme” faaliyeti olan kürsü hürriyetini değil, yalnızca bilim hürriyetinin “araştırma ve yayın” faaliyetlerini kapsadığını söylemek mümkündür. Dolayısıyla 130'uncu madde kürsü hürriyetine ilişkin herhangi bir sınır çizmemektedir.

---

¹⁰⁹ Özbudun (n 85) 121

¹¹⁰ Eski 13'üncü madde kapsamında yer alan genel sınırlama sebeplerinin terk edilmesi, anayasa koyucunun bu yönde, hürriyetçi bir irade ortaya koyduğu anlamını taşımaktadır.

¹¹¹ *Atar* (n 19) 151-152.

¹¹² Konuya dair bilgi için bkz. Kemal Gözler ve Gürsel Kaplan, *İdare Hukuku Dersleri* (21. Baskı, Ekin Yayınevi 2019) 560-561.

SONUÇ

Çalışmada “öğretim elemanlarının kürsü hürriyeti” olarak isimlendirilen hürriyet alanı esasen; düşünce hürriyeti (ifade hürriyeti) ve bilim (ve sanat) hürriyeti kapsamında yer alan spesifik bir hukuki koruma alanından ibarettir. Bu hürriyet alanı, 1982 Anayasası’nda, 27’nci maddede, bilim ve sanat hürriyetinin “öğretme” eylemi kapsamında pozitif olarak tanınmış ve güvence altına alınmıştır. Diğer taraftan 27’nci madde; öğretme hürriyetinin süjesini “herkes” olarak kabul etmiş, öğretim elemanlarına mahsus bir düzenlemenin ötesinde, daha geniş bir koruma alanı tesis etmiştir. Ancak çalışmada bu hürriyet alanı, öğretim elemanları ya da üniversite perspektifinden ele alınmıştır. Bunun sebebi, üniversite aşamasında verilen öğretimin toplumlar ve devletler bakımından taşıdığı önem ve değere dayanmaktadır. Anayasa koyucunun da aynı önemi kabul ettiği, 1982 Anayasası’nın muhtelif hükümlerinden anlaşılabilir.

Taşıdığı öneme binaen kürsü hürriyetinin etkinliğinin geniş bir ifade hürriyeti alanına bağlı bulunduğu açıktır. Ancak bu durum kürsü hürriyetinin sınırsızlığı olarak anlaşılmalıdır. Yukarıda ifade edildiği üzere, kürsü hürriyetinin Anayasa’nın 13’üncü maddesi kapsamında (olağan dönemde) kanun ile sınırlanabilmesi mümkün değildir. Bununla birlikte olağanüstü hâllerde, cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile sınırlanabilmesi mümkündür. Yine Anayasa’nın 14’üncü ve 129’uncu maddelerinin kürsü hürriyeti açısından “potansiyel birer sınırlılık unsuru” olarak kabul edilmeleri gerekir. Dolayısıyla 1982 Anayasal düzeninde kürsü hürriyeti sınırlı bir hürriyet olarak karşımıza çıkmaktadır. Diğer taraftan, hürriyetin etkinliğinin sağlanabilmesi ya da bir diğer ifadeyle varlık amacına hizmet edebilmesi için sınırların tespiti ve somut olarak uygulama aşamasında hürriyet lehine tavır takınılması gerekir. Şüphesiz bu hususta asıl görev yargı erkine¹¹³ düşmektedir.

Diğer taraftan, halen içinde bulunulan pandemi sürecinde derslik kürsüsünün yerini alan dijital ortamlarda, kürsü hürriyetinin daha da önem kazandığını hatırlatmak gerekir. Zira derslerin dijital ortamlarda kaydediliyor oluşu, kürsü hürriyetinin koruma alanında yer alan ifadelerin daha ayrıntılı sorgulanabilmesini ve daha fazla kişiye iletilebilmesini mümkün kılmaktadır. Bu sebeple özellikle de pandemi sürecinde (dijital kürsüde) kürsü hürriyetinin daha etkin bir biçimde gözetilmesi haklı bir beklenti olarak görülmelidir. Ancak bu noktada diğer hak ve hürriyetler gibi kürsü hürriyetinin etkinliğinin de ancak, hakların monizmi ilkesi gereğince, diğer hak ve hürriyetlerin etkinliğine bağlı olarak sağlanabileceği unutulmamalıdır.

---

¹¹³ Yorum konusunda iki belirleyici etkenin varlığı kabul edilmektedir. Bunlardan ilki yorum yöntemi, ikincisi ise yargıcın tutumudur. Yargıç ya aktif bir tavır takınır ya da kendisini sınırlar. Bkz. Gülsoy (n 6) 239-243.

KAYNAKÇA

Kitaplar ve Makaleler

- Anayurt Ö, Anayasa Hukuku Genel Kısım (2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2019).
- --, 'Hakların Bütünlüğü İlkesi Açısından İnsan Haklarına İlişkin Sınıflandırmaların Değerlendirilmesi' in Oya Çitçi (haz) Türkiye'de İnsan Hakları (TODAİE Yayınları 2000) 47.
- Arslan Z, 'Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması: Anayasanın 13. Maddesi Üzerine Bazı Düşünceler', (2002) 27 Liberal Düşünce 19.
- Atalay E, 'Bilim Özgürlüğü' (2010) 68 İÜHFM 3.
- Atar Y, Türk Anayasa Hukuku (13. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2019).
- Barry N P, 'Hukukî Açıda Siyasî Açıda İfade Hürriyeti', Özlem Yılmaz (çev.) (2002) Liberal Düşünce 5.
- Başbakanlık İnsan Hakları Başkanlığı, İnsan Hakları (Matus Basımevi 2006).
- Bilge N, Hukuk Başlangıcı (26. Baskı, Turhan Kitabevi 2009).
- Bulut N, 'Bilim Özgürlüğü: İçeriği ve Sınırlanma Sorunu' (2005) 9 AÜEHFD 23.
- Can O, 'Anayasa Değişiklikleri ve Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü' (2002) 19 Anayasa Yargısı 503.
- Çeçen A, İnsan Hakları (2. Baskı, Gündoğan Yayınları 1995).
- Demir F, Anayasa Hukuku (10. Baskı, Birleşik Matbaa 2017).
- Erdoğan M, Anayasa Hukuku (6. Baskı, Orion Kitabevi 2011).
- --, 'Demokratik Toplumda İfade Özgürlüğü: Özgürlükçü Bir Perspektif' (2001) Liberal Düşünce 8.
- --, Özgürlük Perspektifinden Hukuk ve Demokrasi (Kesit Yayınları 2013).
- Eren A, Özgürlüklerin Sınırlanmasında Demokratik Toplum Düzeninin Gereklere (Beta Yayıncılık 2004).
- --, Anayasa Hukuku Dersleri (2. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2020).
- Eroğul C, Anatazeye Giriş (12. Baskı, İmaj Yayınevi 2012).
- Fendoğlu H T, '2001 Anayasa Değişikliği Bağlamında Temel Hak ve Özgürlüklerin Sınırlanması (AY. Md.13)' (2002) 19 Anayasa Yargısı 111.
- Gören Z, Anayasa Hukuku (Yetkin Yayınları 2011).
- --, 'Düşünceyi Açıklama Özgürlüğü' (2013) 24 İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi 31.
- --, Temel Hak Genel Teorisi (4. Baskı, Dokuz Eylül Üniversitesi Rektörlük Matbaası 2000).

- Gözler K, Anayasa Hukukunun Genel Esasları (9. Baskı, Ekin Yayınevi 2017).
- --, Anayasa Hukukunun Genel Teorisi Cilt II (Ekin Yayınevi 2011).
- --, Hukuka Giriş (15. Baskı, Ekin Yayınevi 2018).
- --, İnsan Hakları Hukuku (Ekin Yayınevi 2017).
- --, Türk Anayasa Hukuku (3. Baskı, Ekin Yayınevi 2019).
- --, ‘Yorum İlkeleri’ in Ozan Ergül (haz) Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması (TBB Yayınları, 2013).
- --, ‘3 Ekim 2001 Tarihli Anayasa Değişikliği: Bir Abesle İştigal Örneği’ (2002) 19 Anayasa Yargısı 326.
- Gözler K ve Kaplan G, İdare Hukuku Dersleri (21. Baskı, Ekin Yayınevi 2019).
- Gülsoy M T, Özgürlüklerin Korunmasında Anayasa Yargısının Yeri ve Meşruluğu (Yetkin Yayınları 2003).
- Güriz A, Hukuk Felsefesi (11. Baskı, Siyasal Kitabevi 2015).
- Güveyi N, Anayasa Mahkemesi’ne Bireysel Başvuruda Kabul Edilebilirlik Aşaması (On İki Levha Yayıncılık 2015).
- Hakyemez Y Ş, ‘Temel Hak ve Özgürlüklerde Objektif Sınır Kavramı ve Düşünce Özgürlüğünün Objektif Sınırları’ (2002) 57-2 AÜSBFD 17.
- Hurd G E ve Johnson T J, ‘Education and Development’ (1967) 15 The Sociological Review 59.
- Idris F, Hassan Z, Ya’acub A, Gil S K ve Awal N A M, ‘The Role of Education in Shaping Youth’s National Identity’ (2012) 59 Procedia - Social and Behavioral Sciences 443.
- Işıkaç Y ve Metin S, Hukuk Metodolojisi (2. Baskı, Filiz Kitabevi 2010).
- İnceoğlu S, Adil Yargılanma Hakkı, Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi - 4 (Avrupa Konseyi 2018).
- Kaboğlu İ Ö, Anayasa Hukuku Dersleri (Genel Esaslar) (15. Baskı, Legal Yayıncılık 2020).
- --, ‘Bilim ve Sanat Özgürlüğü’, in Korkut Tankuter (ed.) İnsan Hakları (YKY Yayınları 2000).
- Kalabalık H, İnsan Hakları Hukuku (3. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2013).
- Kapani M, Kamu Hürriyetleri (7. Baskı, Yetkin Yayınları 1993).
- Karan U, İfade Özgürlüğü Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru El Kitapları Serisi- 2 (Avrupa Konseyi 2018).
- Karaosmanoğlu F, İnsan Hakları (Seçkin Yayıncılık 2011).
- Kelsen H, Saf Hukuk Kuramı: Hukuk Kuramının Sorunlarına Giriş (Ertuğrul Uzun çev, Nora Kitap 2016).

- Metin Y, ‘Temel Hakların Sınırlandırılması ve Ölçülülük: Ölçülülük İlkesi Evrensel Bir Anayasal İlke midir?’ (2017) 7/1 SDÜHFD 1.
- Mumcu A ve Küzeci E, İnsan Hakları ve Kamu Özgürlükleri (7. Baskı, Turhan Kitabevi 2015).
- Oder B E, Anayasa Yargısında Yorum Yöntemleri (Beta Yayıncılık 2010).
- --, ‘Anayasa Yargısında Temel Hak ve Özgürlüklerin Yorumu: Düzenleme Biçimleri, Kanıtlama ve Somutlaştırma Sorunları-2001 Anayasa Değişiklikleri Sonrasına İlişkin Gözlemler-’ in Ozan Ergül (haz) Anayasa Hukukunda Yorum ve Norm Somutlaşması (TBB Yayınları, 2013).
- Özbudun E, Türk Anayasa Hukuku (18. Baskı, Yetkin Yayınları 2018).
- Özçelik A S, Esas Teşkilât Hukuku Dersleri Birinci Cilt Umumi Esaslar (Fakülteler Matbaası 1982).
- Özipek B B, ‘Akademik Özgürlüğün Anlamı ve Gerekliliği’ (2001) Liberal Düşünce 185.
- Petrov G, Beyaz Zambaklar Ülkesinde (Elnur Osmanov çev, Koridor Yayıncılık 2018).
- Sağlam F, Temel Hakların Sınırlanması ve Özü (AÜSBF Basın ve Yayın Yüksekokulu Basımevi 1982).
- Soysal M, 100 Soruda Anayasanın Anlamı (7. Baskı, Gerçek Yayınevi 1987).
- Şen Z, ‘Üniversiteler, Bilimsel Gelişme ve İnsan Hakları Etkileşimi’ in Oya Çitçi (haz) Türkiye’de İnsan Hakları (TODAİE Yayınları 2000).
- Tacar P, ‘Kültürel Haklar’ in Oya Çitçi (haz) Türkiye’de İnsan Hakları (TODAİE Yayınları 2000) 403.
- Tanör B ve Yüzbaşıoğlu N, 1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku (17. Baskı, Beta Yayıncılık 2018).
- T.C. Anayasa Mahkemesi, Türkiye Cumhuriyeti Anayasası (Gerekçeli) (Yunus Emre Yılmazoğlu ve İsmail Emrah Perdecioğlu haz, 2. Baskı, Anayasa Mahkemesi Yayınları 2019).
- Tezcan D, Erdem M R ve Sancakdar O, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu (Seçkin Yayıncılık 2002).
- Tezcan D, Erdem M R, Sancakdar O ve Önok R M, İnsan Hakları El Kitabı (8. Baskı, Seçkin Yayıncılık 2019).
- Teziç E, Anayasa Hukuku (22. Baskı, Beta Yayıncılık 2018).
- Tunç H, Anayasa Hukuku Genel Esaslar (Gazi Kitabevi 2018).
- Turhan M, Anayasal Devlet (Gündoğan Yayınları, 1997).
- --, Siyaset ve Anayasa (Gündoğan Yayınları 1995).
- Uzun E, Hukuk Metodolojisinin Sorunları (Nora Kitap 2016).

İçtihatlar

- AİHM, Cox/Türkiye Kararı, B. No: 2933/03, 20/5/2010.
- --, Handyside/Birleşik Krallık Kararı, B. No: 5493/72 07/12/1976.
- --, Müller ve diğerleri/İsviçre (1988) No 10737/84.
- --, Otto-Preminger Institut/Avusturya (1994) No 13470/87.
- AYM, Bekir Coşkun, B. No: 2014/12151, 4/6/2015.
- --, İrfan Sancı, B. No: 2014/20168, 26/10/2017.
- --, Mehmet Ali Aydın, B. No: 2013/9343, 4/6/2015.
- --, Tansel Çölaşan, B. No: 2014/6128, 7/7/2015.
- --, E. 1969/52, K. 1972/21, 04/09/1972.
- --, E. 1973/37, K. 1975/22, 25/02/1975.
- --, E.1985/8, K.1986/27, 26/11/1986.
- --, E. 2017/33, K. 2019/20, 10/04/2019.
- YHGK, 22.03.2017, E.2015/7-1738, K.2017/523, <<http://www.kazanci.com.tr/gunluk/hgk-2015-7-1738.htm>>erişim 15 Aralık 2020.

Diğer Kaynaklar

- TDK, ‘Öğretme’, Güncel Türkçe Sözlük <<https://sozluk.gov.tr/>> erişim 17 Aralık 2020.
- TDK, ‘Yaymak’, Güncel Türkçe Sözlük, <<https://sozluk.gov.tr/>>erişim 15 Kasım 2020.